WWF

RAPPORT

DK

2016

Sorte får og grønne engle

Analyse af klimaindsatsen i de 16 største danske pensionsselskaber

Arnaud Bouissou – MEDDE / SG COP21

WWF Verdensnaturfonden, maj 2016
www.wwf.dk

Tekst og analyse: Hanne Jersild
Research: Lea Røjgaard
Ansvarshavende: John Nordbo

De anvendte emojis stammer fra Emoji One

Enhver gengivelse eller kopiering – hel eller delvis – skal angive titel og kreditere udgiver som ophavsmand.

WWF er en af verdens største og mest erfarne uafhængige miljøorganisationer med mere end fem millioner støtter over hele verden og et aktivt globalt netværk i mere end 100 lande. WWF's mission er at stoppe forringelsen af jordens naturlige miljø og skabe en fremtid, hvor mennesker lever i harmoni med naturen. WWF arbejder for dette dels ved at bevare naturens mangfoldighed med fokus på de biologisk rigeste naturtyper på jorden, dels ved at sikre, at naturens ressourcer udnyttes på en bæredygtig måde, og endelig ved at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Indhold

1. Introduktion og sammenfatning 3
2. Anbefalinger 6
3. Klimahensyn skal prioriteres højere 9
3.1 Øget klimabevidsthed hos nogle selskaber – men langt fra hos alle 9
3.2 Udviklingen i retning af øget klimabevidsthed skyldes flere forhold 11
3.3 Paris-aftalen giver anledning til refleksion, men indtil videre ikke til store forandringer 13
4. Analysens resultater 14
4.1 PKA er fortsat på en klar førsteplads i undersøgelsen – og er gået frem 14
4.2 Alle danskeres pensionsselskab – ATP – er næstsidst på listen 14
4.3 Andre klarer sig bedre end sidst – men kan gå meget længere 16
4.4 Kun fire har sortlistet fossile selskaber på baggrund af klimahensyn 16
4.5 Pensionsselskaber foretrækker aktivt ejerskab frem for frasalg, men giver det effekt? 18
4.6 Investeringers CO_2-fodaftryk: Den danske pensionsbranche fører ikke an 21
4.7 Flere pensionsselskaber offentliggør fortsat ikke deres eksklusionsliste 22
4.8 Demokratiet halter i nogle af de medlemsejede pensionskasser 23
5. Metode og tidligere undersøgelser 25
6. Gennemgang af de enkelte pensionsselskaber 27
7. Oversigt over selskabernes placering i forhold til de seks kriterier 61
8. Litteratur 64

1. Introduktion og sammenfatning

2015 blev det varmeste år, der nogensinde er målt. Og i 2016 har årets fire første måneder alle slået varmerekorderne for tilsvarende måneder i tidligere år. Konsekvenserne af klimaforandringerne ser vi tydeligere og tydeligere. Den grønlandske indlandsis og gletchere smelter, havisen bliver tyndere, havene bliver varmere, og ekstremt vejr i form af hedebølger, skybrud og kraftige orkaner forekommer langt hyppigere.

Overalt på kloden er der en stigende erkendelse af, at vi ikke bare kan fortsætte som hidtil, at jordens ressourcer skal anvendes med større omtanke, og at det haster med at handle for at begrænse klimaforandringerne. I december 2015 indgik verdens lande en ny global klimaaftale i Paris. Aftalen er blevet kaldt "historisk" og forpligter landene til at holde temperaturstigningen et godt stykke under 2 grader samt igangsætte tiltag for at begrænse stigningen til 1,5 grader.

En af de væsentligste nøgler til at begrænse CO_2-udledningen er omstillingen af energisektoren fra fossil energi til vedvarende energi. Det handler om at udvikle nye teknologier og reducere omkostningerne ved den grønne energi, så den kan konkurrere med de fossile brændsler – og det handler om at begrænse den finansiering af kul, olie og gas, som traditionelt er flydt i stor stil og uden større krav til virksomhederne i den fossile energisektor.

Pensionsselskaberne har et ansvar for vores fælles fremtid. Med deres store pengetanke har de rige muligheder for at bidrage til at accelerere den grønne omstilling. De har samtidig en klar interesse i at holde skarpt øje med de økonomiske risici, der knytter sig til investeringer i selskaber, hvis forretningsmodel hviler på fossil energi – for FN-målet om at holde temperaturstigningen et godt stykke under 2 grader betyder, at anvendelsen af fossil energi skal udfases, og at mindst 2/3 af de kendte reserver af kul, olie og gas skal forblive i jorden. Derfor må mange af de fossile selskaber forventes at falde ganske betydeligt i markedsværdi i de kommende år. Kulselskaberne oplever det allerede, og flere er gået konkurs i de seneste par år.

WWF har derfor for tredje gang taget temperaturen på pensionsselskabernes klimabevidsthed. Hvor opmærksomme er de på klimaudfordringen – og er opmærksomheden skærpet i forhold til tidligere år? Har selskaberne sat mål om at øge de grønne investeringer og mindske de fossile? I hvor høj grad indregner de risici forbundet med strammere klimapolitikker i investeringsbeslutningerne – og har medlemmerne mulighed for at få indflydelse på investeringsstrategien? Det er nogle af de spørgsmål, som indgår i undersøgel-

sen. Analysen bygger på en spørgeskemaundersøgelse, samt offentlig tilgængelig information. Lignende undersøgelser er gennemført medio 2013 og ultimo 2014.

Hovedkonklusionerne er:

Selv om der er fremskridt at spore hos nogle af de danske pensionsselskaber, tager branchen generelt ikke klimaudfordringen alvorligt nok. 15 af de 16 selskaber i undersøgelsen opnår maksimalt 5 point ud af 12 mulige, og generelt gøres der ikke nok for at begrænse de fossile investeringer:

- Ingen af de 16 pensionskasser har sat konkrete mål om at frasælge fossile investeringer.
- Kun to har forpligtet sig til systematisk at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af deres investeringer.
- Kun fire selskaber er så småt – og i forskelligt omfang - begyndt at integrere klimahensyn i deres investeringspolitikker, og ingen har endnu etableret en fast praksis med udgangspunkt i FN's klimamål om at holde temperaturstigningen et godt stykke under 2 grader.
- Kun fire selskaber har ekskluderet selskaber på baggrund af klimahensyn.

Tabel 1: Hovedresultat af 2015/16-undersøgelsen sammenlignet med 2014

Pensionsselskab	Point og udvikling	
PKA	9	↑
JØP	5	↑
SEB Pension	5	↑
Nordea Liv & Pension	5	↑
PFA	5	↑
PenSam	5	—
PensionDanmark	5	—
AP Pension	4	—
Lærernes Pension	4	—
PBU	4	—
Sampension	3	↑
Danica Pension	3	—
Industriens Pension	3	—
Unipension	2	↓
ATP	2	↓
Topdanmark	1	—

Der er dog også klare tegn på, at situationen er ved at ændre sig, og at klimaet er ved at komme højere op på pensionsselskabernes dagsorden:

- PKA opnår 9 ud af 12 points og mangler kun lidt for at komme helt i top.

- Flere af pensionsselskaberne opnår flere point end i sidste undersøgelse – flere er fx begyndt at sortliste fossile selskaber på baggrund af klimahensyn.

- Mange af de 16 undersøgte pensionsselskaber har betydelige grønne investeringer, bl.a. i havmølleparker.

- I nogle af selskaberne er man begyndt at reflektere over, hvorvidt og hvordan Paris-aftalen skal afspejles i den fremtidige investeringspolitik. Men generelt er det for tidligt at sige, om aftalen har reel effekt på klimatænkningen i de danske pensionsselskaber.

Pensionsselskabernes fossile investeringer

WWF har i flere rapporter sat fokus på pensionsselskabernes investeringer i kul, olie og gas. En undersøgelse offentliggjort i januar 2014 viste, at de syv største danske pensionsselskaber havde investeringer i 120 af verdens 200 største fossile selskaber, og at de danske pensionsselskaber tilsammen sad på fossile reserver, som – hvis de blev udvundet – ville føre til en udledning, der svarer til tre gange Danmarks årlige udledning af drivhusgasser.
WWF (2014) Investeringer i nogle af verdens mest forurenende selskaber

En anden undersøgelse gennemført i 2014 viste, at de 16 største pensionsselskaber i Danmark i alt havde investeringer for mere end 7 milliarder kroner i 17 olieselskaber med økonomisk og miljømæssige højrisikable projekter. Samlet set gav de danske pensionsselskabers investeringer i disse selskaber anledning til en potentiel CO_2-udledning, som er mere end 4,6 gange større end hele Danmarks årlige udledning.
WWF (2014) Ansvar for fremtiden?

2. Anbefalinger

Pensionsselskaberne har med deres store pensionsformuer gode muligheder for at præge samfundsudviklingen, understøtte den grønne omstilling og bidrage til at løse klimaproblemerne. WWF's anbefalinger er:

1. Bak op om Paris-aftalen

Skriv Paris-aftalen ind i retningslinjerne for investeringer, dvs. FN-målet om, at den globale temperaturstigning skal holdes et godt stykke under 2 grader og initiativer skal igangsættes mhp. at begrænse stigningen til 1,5 grader. Det vil være med til at sætte klimaet på dagsordenen i hele organisationen og styrke fokus på de investeringsmæssige risici der er for, at fossile investeringer ender som *stranded assets,* dvs. aktiver, der ikke længere er i stand til at give en fornuftig økonomisk indtjening som resultat af strammere klimaregulering.

2. Opgør og offentliggør investeringsporteføljens CO_2-fodaftryk

Det sætter fokus i organisationen på investeringernes klimapåvirkning og styrker mulighederne for at vurdere såvel de klimamæssige som økonomiske risici ved investeringer i fossil energi set i lyset af FN-målet. Offentliggørelsen bør som minimum ske årligt, fx i forbindelse med årsrapporten. Potentielle emissioner af CO_2 indlejret i reserver af fossile brændsler skal indregnes. Et godt sted at starte er at underskrive Montréal Pledge – http://montrealpledge.org/sign-the-pledge/

3. Frasælg investeringer i selskaber, der udvinder fossil energi

Læg en strategi for at frasælge investeringer i fossile selskaber. Grønne investeringer er vigtige i bestræbelserne for at begrænse klimaforandringerne, men de batter ikke nok, hvis ikke produktionen af fossile brændsler samtidig begrænses kraftigt. Her kan pensionsselskaberne og andre institutionelle investorer sende et vigtigt signal og samtidig frigøre sig fra den forretningsrisiko, som er forbundet med fortsatte investeringer i fossil energi. Et første skridt er frasalg af investeringer i kul, samt i olie- og gasselskaber, der udvinder olie fra tjæresand eller har olieudvindingsplaner behæftet med store økonomiske og miljømæssige risici på dybt hav, i Arktis eller i særligt vigtige naturområder. Fossile selskaber, der aktivt modarbejder en ansvarlig klimapolitik, bør også frasælges.

4. Sæt klare mål om investeringer i grøn energi

Investeringer i grøn infrastruktur enten i form af direkte investeringer i fx havmølleparker eller igennem større fonde, der investerer i klimavenlige projekter, er et område, hvor pensionsselskaberne kan opnå

stabile afkast og samtidig bidrage til at styrke den grønne omstilling. WWF anbefaler, at pensionsselskaberne sætter kvantitative, tidsbestemte målsætninger for investeringer i grøn energiteknologi. Klare mål er vigtige for at holde et skarpt og vedholdende fokus, der kan drive investeringerne frem og sikre, at gode intentioner rent faktisk realiseres. Målene skal naturligvis ikke forfølges uden skelen til afkast, men investeringer i vedvarende energi bliver heldigvis stadigt mere økonomisk interessante.

5. Vær transparent

Nem og overskuelig adgang til fyldestgørende information er en forudsætning for gennemsigtighed over for kunder og omverden. WWF anbefaler, at pensionsselskaberne informerer klart på deres hjemmesider mv. om, hvordan de forholder sig til klimaproblemet, hvilke mål og strategier de forfølger mht. investeringer i energisektoren og i andre selskaber med høj udledning af drivhusgasser. Investeringsporteføljer og eksklusionslister bør ligeledes være offentligt tilgængelige på hjemmesiden, så medlemmer har nem adgang til at danne sig et overblik over, hvad de er med til at finansiere.

6. Øg engagementet i internationale fora

WWF anbefaler, at pensionsselskaberne aktivt engagerer sig i de internationale fora for ansvarlige investeringer og klima – og bidrager til at styrke organisationerne, deres arbejde og ambitionsniveau.

Det drejer sig blandt andet om *Carbon Disclosure Project (CDP)*, der arbejder på at skabe åbenhed om virksomheders CO_2-emission og miljøinitiativer. Pensionsselskaberne bør stille krav til de fossile energivirksomheder i deres porteføljer om at rapportere til CDP om miljøpåvirkning og CO_2-udledning – eller frasælge deres aktiver i de virksomheder, som ikke vil gøre det.

Institutional Investors Group on Climate Change er et samarbejdsforum for investorer om klimaforandringer, som har fokus på erfaringsudveksling pensionskasserne imellem om håndtering af klimaudfordringerne ift. investeringer, og som samtidig sigter på at øge det politiske pres for, at der skabes fornuftige rammer for klimavenlige investeringer.

7. Gør det aktive ejerskab grønt

Energisektoren er afgørende for den omstilling, der skal til for at løse klimaproblemet, men den kan ikke løse problemet alene. Derfor bør pensionsselskaber stille krav om, at de ikke-fossile virksomheder, de er medejere af, udarbejder handlingsplaner og mål for at reducere deres klimabelastning. Klimaet bør være en kernekomponent i udøvelsen af aktivt ejerskab. Særlig vigtigt er det at adressere de energiintensive virk-

somheder med meget stor drivhusgasudledning, dvs. stål- og aluminiumsproducenter, kemiske virksomheder, bilfabrikanter, cementvirksomheder m.fl.

Når det drejer sig om fossile selskaber, kan der derimod sættes spørgsmålstegn ved, hvor stor værdi aktivt ejerskab har. Det skyldes, at fortsat anvendelse af selskabets kerneprodukter accelererer klimaforandringerne og forsinker den helt nødvendige grønne omstilling, og at det tager tid for alvor at ændre selskabernes forretningsmodel. Her anbefaler WWF i stedet, at der udarbejdes en strategi for afvikling af investeringerne.

Vælges det alligevel at udøve aktivt ejerskab i fossilselskaber, er det vigtigt, at der konsekvent stemmes grønt på generalforsamlingerne, og at stemmeafgivelsen offentliggøres, så der skabes større transparens omkring udøvelsen. Samtidig bør pensionsselskaberne fastlægge en klar tidsplan for, hvornår de fossile selskabers forretningsmodel skal være omstillet, så der sættes et klart mål for det aktive ejerskab.

3. Klimahensyn skal prioriteres højere

3.1 Øget klimabevidsthed hos nogle selskaber – men langt fra hos alle

Undersøgelsen viser en tendens til øget klimabevidsthed hos flere af de danske pensionsselskaber sammenlignet med den forrige undersøgelse.

Flere har nu investeringer i grøn energiinfrastruktur, primært havmøller, og mange forventer øgede investeringer i de kommende år. Det er WWF's vurdering, at sammenlignet med pensionsselskaber i andre lande, er de danske selskaber markante, når det gælder denne type af grønne investeringer. De færreste af selskaberne har imidlertid sat konkrete mål om at øge de grønne investeringer. Kun et enkelt selskab, PKA, har sat et kvantitativt og tidsbestemt mål.

Det går til gengæld mere trægt med at få sat risici forbundet med investeringer i fossile selskaber højt på pensionsselskabernes dagsorden. Ingen har endnu fastsat mål om at udfase fossile investeringer, men flere af dem giver udtryk for, at der investeres mindre i fossil energi end tidligere.

I alt fire pensionsselskaber, Nordea Liv & Pension, PenSam, PFA og PKA, har nu foretaget eksklusioner af kul- og/eller olieselskaber på baggrund af klimahensyn – i sidste undersøgelse var det kun PenSam – men det er stadig et fåtal af de 16 undersøgte selskaber.

Det er ligeledes kun enkelte af pensionskasserne, der er i gang med at udvikle en klar praksis for at inkludere klimahensyn i investeringsprocessen. Kun to af de 16 selskaber har underskrevet Montréal Pledge og dermed forpligtet sig til årligt at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af deres investeringer. Og ingen af pensionskasserne tager endnu systematisk afsæt i målsætningen i Paris-aftalen, når de skal træffe investeringsbeslutninger.

Tabel 2: Samlet oversigt over pointgivningen i 2015/16-undersøgelsen

- 10-12 point: Klimaet er i top
- 7-9 point: Få det sidste gjort – gå efter 12-tallet
- 4-6 point: Kom nu for alvor i gang
- 0-3 point: Alt for ringe – det kan nemt gøres bedre

Pensionsselskab	Mål om grøn energi	Mål om frasalg	Klima i investerings-politik	Medlems-indflydelse	Praksis for eksklusion	Grønne investeringer	Total 2016	Total 2014
PKA	2	0	1	2	2	2	**9**	7
JØP	0	0	1	2	0	2	**5**	3
SEB Pension	0	0	1	1	1	2	**5**	2
Nordea Liv & Pension	0	0	1	0	2	2	**5**	4
PFA	0	0	0	1	2	2	**5**	4
PenSam	0	0	0	2	2	1	**5**	5
PensionDanmark	1	0	0	1	1	2	**5**	5
AP Pension	0	0	0	2	0	2	**4**	4
Lærernes Pension	0	0	0	2	0	2	**4**	4
PBU	0	0	0	2	0	2	**4**	4
Sampension	0	0	0	0	1	2	**3**	2
Danica Pension	0	0	0	0	1	2	**3**	3
Industriens Pension	0	0	0	0	1	2	**3**	3
Unipension	0	0	0	0	1	1	**2**	4
ATP	0	0	0	0	1	1	**2**	3
Topdanmark	0	0	0	1	0	0	**1**	1

3.2 Udviklingen i retning af øget klimabevidsthed skyldes flere forhold

De beskedne fremskridt, der ses blandt nogle af pensionsselskaberne i forhold til den sidste undersøgelse fra 2014, skyldes flere forhold.

For det første er pensionskassernes energiinvesteringer kommet langt mere i fokus blandt både NGO'er, medlemmer og medier i de seneste år, og presset på pensionsselskaberne er dermed øget for, at investeringerne understøtter det nødvendige skift fra sort til grøn energi. Optakten til klimatopmødet i Paris, hvor målet var at indgå en ny international klimaaftale, har yderligere styrket forventningerne til, at pensionsselskaberne påtager sig et samfundsansvar for at bidrage til at bekæmpe klimaforandringerne. En række pensionsselskaber verden over, herunder også danske, valgte da også at spille en positiv rolle forud for topmødet som medunderskrivere af klimaerklæringer, der opfordrede verdens politiske ledere til at indgå en ambitiøs klimaaftale.

For det andet er der kommet betydeligt mere opmærksomhed på risikoen for såkaldte *stranded assets* – eller "strandede aktiver" på dansk. Begrebet dækker over den risiko, der er for, at investeringer i fossil energi mister betydelig værdi som konsekvens af den strammere klimaregulering, som vil være nødvendig for at holde FN-målsætningen om, at den globale temperaturstigning skal holdes et godt stykke under to grader. En helt afgørende forudsætning er i den sammenhæng, at mindst to-tredjedele af de kendte reserver af kul, olie og gas forbliver i jorden.

Priserne på både kul og olie er samtidig styrtdykket i de seneste to år, hvilket har bragt flere kul- og olieselskaber i økonomiske problemer og medført flere konkurser. Det har mange investorer, herunder også de danske pensionsselskaber, naturligvis tabt masser af penge på. Et af eksemplerne er det amerikanske kulselskab Peabody Energy, der tidligere var et af de helt dominerende kulselskaber i verden – efter heftige fald i markedsværdien igennem det seneste år gik det i betalingsstandsning i foråret 2016.

Figur 1: Peabodys aktiefald

Den amerikanske kulproducent Peabody var tidligere en mastodont – nu er selskabet i betalingsstandsning

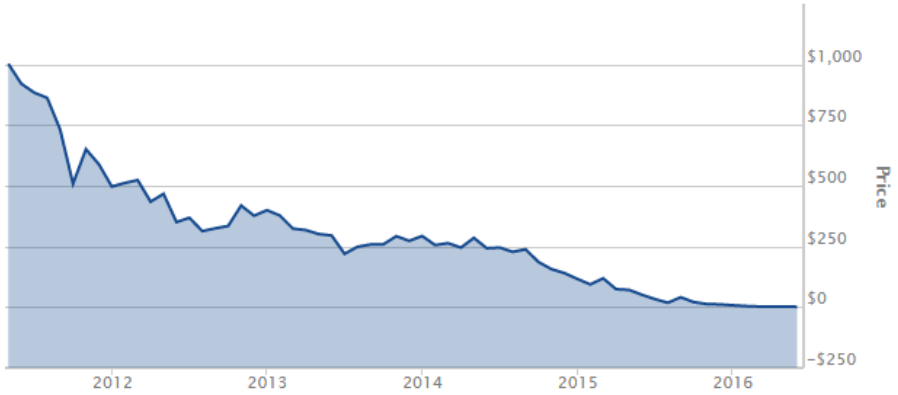

Peabody Energy: Stock Chart

Også olieindustrien har i de seneste år lidt gevaldigt under lave oliepriser, der gør det økonomisk urentabelt at udvinde en række af de reserver, som olieselskaberne ejer, og som har været med til at skabe selskabernes markedsværdi. Et eksempel herpå er Shell's olieforskningsprojekter i Arktis, som i både miljømæssig og økonomisk forstand er højrisikable. Shell måtte i 2015 indstille boringerne pga. manglende rentabilitet – efter først at have brugt milliarder på efterforskningen.

Shell's fejlslåede olieeventyr i Arktis

- Sidste år valgte Shell at indstille de omstridte olieboringer Arktis.
- Olieefterforskningsprojekterne i Arktis har en samlet værdi på ca. 45 mia. kr.
- Utilstrækkelige fund samt historiske lave oliepriser har gjort det klart for Shell, at der ikke er økonomi i olieboringer i Arktis for tiden
- Få uger efter at Shell sløjfede planerne om at bore efter olie i Arktis, besluttede den amerikanske regering at aflyse salget af nye borelicenser i havet nord for Alaska i 2016 og 2017 for at beskytte det sårbare miljø.

Som en tredje og sidste ting, der har skabt større opmærksomhed om klimarigtige investeringer, skal nævnes det vigende afkast på obligationer, som har øget pensionskassernes interesse for at finde alternative investeringer, der kan sikre et stabilt, fordelagtigt afkast til pensionskunderne. Her har investeringer i blandt andet grøn energiinfrastruktur – primært havmøller – vist sig at være en interessant investeringsform, der gør det muligt for pensionsselskaberne at kombinere hensynene til et økonomisk attraktivt afkast og klimahensyn.

3.3 Paris-aftalen giver anledning til refleksion, men indtil videre ikke til store forandringer

På den internationale klimakonference COP21 i Paris i december 2015 indgik verdens lande en ny, bindende global klimaaftale. Aftalen er blevet kaldt historisk og forpligter landene til at holde den globale temperaturstigning et godt stykke under 2 grader og iværksætte tiltag for at begrænse stigningen til 1,5 grader. Aftalen viser, at verdens lande i stigende grad er ved at erkende klimaudfordringen, og det skaber forventning om et globalt momentum for en stærkere klimaindsats.

Op til Paris-konferencen underskrev i alt 409 institutionelle investorer, herunder pensionsselskaber, *"Global Investor Statement on Climate Change".* Det er positivt, at de institutionelle investorer i stigende grad opfordrer til, at verdens lande forpligter sig til at gøre noget ved klimaproblemerne. Halvdelen af de undersøgte 16 undersøgte danske pensionsselskaber står som underskrivere af erklæringen – ATP, Danske Capital (omfatter hele Danske Bank-koncernen, herunder Danica), JØP, Nordea, PensionDanmark, PKA, SEB og Unipension.

Efter Paris-aftalen giver flere af pensionsselskaberne udtryk for fremover at ville tillægge spørgsmålet om den fremtidige klimapolitiks indvirkninger på investeringer større opmærksomhed.

JØP er i færd med at bevæge sig mod flere grønne investeringer og større fokus på risici ifm. deres fossile investeringer. Det samme gælder formodentlig også pensionskasserne, der administreres af Unipension, der i foråret har udarbejdet nye retningslinjer for ansvarlige investeringer, der specifikt nævner FN's 2 graders mål. Både JØP og Unipension har hidtil klaret sig rigtig dårligt i WWF's undersøgelser, så det skaber forhåbning om, at klimahensyn fremover vil slå stærkere igennem i investeringspolitikken. I hvilket omfang det reelt vil ske, er dog endnu for tidligt at sige.

De øvrige pensionsselskaber, der har besvaret WWF's spørgsmål om Paris-aftalen, har endnu ikke besluttet at indarbejde Paris-aftalen, men nogle giver udtryk for, at de er i færd med at overveje, om og i givet fald hvordan aftalen vil få betydning for måden, investeringer gribes an på. Det gælder PFA og SEB Pension, men ingen af selskaberne ønsker på nuværende tidspunkt at konkretisere yderligere. De øvrige forventer ikke større ændringer i investeringspolitikken på den korte bane.

Umiddelbart tegner der sig dermed et billede af, at Paris-aftalen ikke for nuværende betyder et større skift i investeringspolitikkerne, men at aftalen i flere af selskaberne giver anledning til reflektion over, om klimahensyn og –risici skal spille en større rolle fremover.

4. Analysens resultater

4.1 PKA er fortsat på en klar førsteplads i undersøgelsen – og er gået frem

I begge de tidligere kvalitative undersøgelser, som WWF har gennemført i 2013 og 2014, er det PKA, der har klaret sig bedst. Det er også tilfældet denne gang. PKA går endda frem på to af kriterierne: PKA har nu sat årstal for sit mål om, at 10 pct. af kapitalen skal være i klimarelaterede investeringer (2020), og målet er offentliggjort på selskabets hjemmeside. Desuden har PKA sat 36 kul- og olieselskaber på sin eksklusionsliste.

Med i alt 9 point af 12 mulige er PKA's førsteplads meget klar, mens de selskaber, der har opnået næst flest point – Nordea Liv & Pension, PensionDanmark, SEB Pension, PFA, PenSam og JØP – alle opnår 5 point. Der er da heller ingen tvivl om, at PKA er det danske pensionsselskab, der i de seneste år tydeligst har markeret en stærk prioritering af klimaet. Det er det eneste pensionsselskab, der har udpeget klima som ét af tre fokusområder, og PKA er også blandt de pensionsselskaber, der har flest investeringer i havmølleparker. Til gengæld kan PKA fortsat gøre det bedre, når det kommer til at reducere sine investeringer i fossile energiselskaber. For selv om der nu er eksluderet flere kul- og olieselskaber, har PKA fortsat betydelige investeringer i fossilselskaber.

PKA – resultater og investeringer
• Samlet point i WWF's 2015/16-undersøgelse: 9 • Samlet point i WWF's forrige undersøgelse (2014): 7 • Investeringer i klimarelaterede projekter i alt (2015): ca. 17,3 mia. kr. • Eksklusion: 36 kul- og olieselskaber – højeste antal blandt pensionskasserne • Investering i verdens Top50-kulselskaber (2015): 125 mio. kr. • Investering i olieselskabet Exxon Mobil (2016): 99 mio. kr.

4.2 Alle danskeres pensionsselskab – ATP – er næstsidst på listen

ATP var i 2000'erne et af de første danske pensionsselskaber, der fik fokus på social ansvarlighed. I 2009 udtrykte den daværende direktør en forventning om, at 10 pct. af investeringsporteføljen ville være allokeret til investeringer inden for klima og energi inden for fire-fem år. Det kom ikke til at ske, og man må i dag konstatere, at ATP ikke længere markerer sig som toneangivende på området. Tværtimod – i årets under-

søgelse lander ATP med 2 point i bunden af undersøgelsen, lige efter Topdanmark, der med kun 1 point er bundskraberen i WWF's klimaopgørelse.

Det dårlige resultat i undersøgelsen skyldes til dels, at ATP ikke er gået så kraftigt ind i grønne energiinvesteringer. ATP har ikke sat grønne investeringsmål og er heller ikke gået ind i større vedvarende energiprojekter som fx havmølleparker sådan som flere af de øvrige. ATP har dog en betydelig aktiepost i Vestas og har investeret massivt i energiselskabet DONG Energy sammen med Goldman Sachs og PFA. DONG har både grønne og fossile investeringer.

ATP – fra klimafrontløber til fodslæber

Før COP15 i København, 2009

ATPs daværende direktør Lars Rohde udtalte i 2009, at det bestemt ikke var utænkeligt, at andelen af investeringer i klima- og miljø ville blive op til firedoblet og måske øget til 10 procent af den samlede aktivportefølje i løbet af fire til fem år.

»*Det kommer simpelthen til at gennemsyre vores investeringer, både de traditionelle og mere utraditionelle investeringer. Vi engagerer os i klima, ikke fordi det er teologi for os, men fordi vi går efter sunde investeringer. Klima bliver for os en af de vigtigste drivkræfter til at opnå det bedste investeringsmæssige afkast,*« siger Lars Rohde.

ATP vil investere hver 10. krone i klima. Berlingske (2009)

Efter WWF's rankingundersøgelse i 2013

Ulrik Weuder, chef for energi og infrastruktur i ATP, afviser kritikken af ATP's manglende grønne ambition i WWF pensionskasserapporten fra 2013:

»*Vi kan ikke bruge pensionisternes penge på at subsidiere klimaet. Det ligger langt fra vores mandat.*«

Pensionskasser taler grønt, men investerer i kul og olie. Information (2013)

Efter COP21 i Paris, 2015

Ulrik Weuder: *"Vi øremærker ikke penge specifikt til vedvarende energi, men investerer selvfølgelig dér, hvor afkastet er størst. Det er vigtigt at huske, at fossile brændstoffer fortsat vil fylde meget i økonomien, og det kan vi ikke se helt bort fra i vores strategi. Det, aftalen betyder, er først og fremmest bedre vilkår for virksomheder, der kan forbedre energieffektiviteten og levere inden for vedvarende energi. De vil få bedre vilkår og derfor også tiltrække flere investeringer."*

Klimaaftale sender grøn teknologi i høj kurs. Dansk Industri (2015)

Forhåbentlig betyder Paris-aftalen, at ATP vender tilbage til sin tidligere intention om betydelige investeringer inden for klima og grøn energi. ATP er oprettet ved lov af Folketinget og dækker som kollektiv pensionsordning stort set hele den danske befolkning. Derfor ville det give mening, at ATP's investeringer aktivt understøtter en samfundsudvikling, der bl.a. indebærer grøn omstilling og en ambitiøs klimapolitik – naturligvis under forudsætning af, at investeringerne samtidig sikrer danskerne fornuftige pensioner.

4.3 Andre klarer sig bedre end sidst – men kan gå meget længere

I en række pensionsselskaber står klimahensyn stærkere end i sidste undersøgelse. Det gælder bl.a. Nordea Liv & Pension og PFA, der begge har ekskluderet fossile energiselskaber. I JØP er der nu en proces i gang i retning af at øge fokus på grønne investeringer og klimarelaterede risici, og også SEB lægger op til at integrere klimahensyn stærkere, blandt andet ved at opgøre CO_2-fodaftrykket af investeringsporteføljen. For alle de nævnte pensionsselskaber er der dog stort potentiale i at styrke klimaindsatsen yderligere.

PensionDanmark er blandt de selskaber, der i WWF's tidligere undersøgelser har klaret sig bedre end de fleste – det er også tilfældet denne gang, men til gengæld er selskabet ikke gået frem, sådan som det er tilfældet for flere af de øvrige. PensionDanmark betragtes af mange som have værende banebrydende med investeringer i havvindmøller, ligesom selskabet har spillet en aktiv rolle ifm. opstarten af andre former for offentlige-private partnerskaber, bl.a. Klimainvesteringsfonden. I alt har PensionDanmark investeret omkring 15 mia. kr. i havmøller og anden grøn infrastruktur. Færre fossile investeringer og opgørelse af investeringernes CO_2-fodaftryk ville være tiltag, der vil supplere selskabets mange grønne investeringer godt.

4.4 Kun fire har sortlistet fossile selskaber på baggrund af klimahensyn

I 2014-undersøgelsen var det kun PenSam, der havde ekskluderet et olieselskab – Exxon – med henvisning til klima. Siden da har PFA valgt at ekskludere en række selskaber, hvis hovedaktivitet er udvinding af tjæresand pga. af miljø- og klimapåvirkningen fra disse aktiviteter. I foråret 2015 annoncerede både PKA og Nordea beslutninger om at sortliste en række kulselskaber. I alt fire selskaber opnår dermed nu point for at have foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn.

Eksklusioner på baggrund af klimahensyn	
2014	**2016**
PenSam: Exxon	PKA: 34 kulselskaber og 2 olieselskaber/oliesand
	Nordea Liv & Pension: 28 kulselskaber
	PFA: 7 energiselskaber med indtægter fra tjæresand
	PenSam: Exxon

Træerne vokser imidlertid ikke ind i himlen for nogen af de fire pensionsselskaber med klimarelaterede eksklusioner. Både PKA og Nordea har fortsat investeringer i et pænt antal kulselskaber – og WWF's kulrapport fra november 2015 viste, at PFA på tidspunktet for undersøgelsen var det danske selskab, der har det største samlede beløb investeret i kulmineselskaber.

Figur 2: Investering i DKK i verdens Top50-kulselskaber, WWF's kulrapport 2015

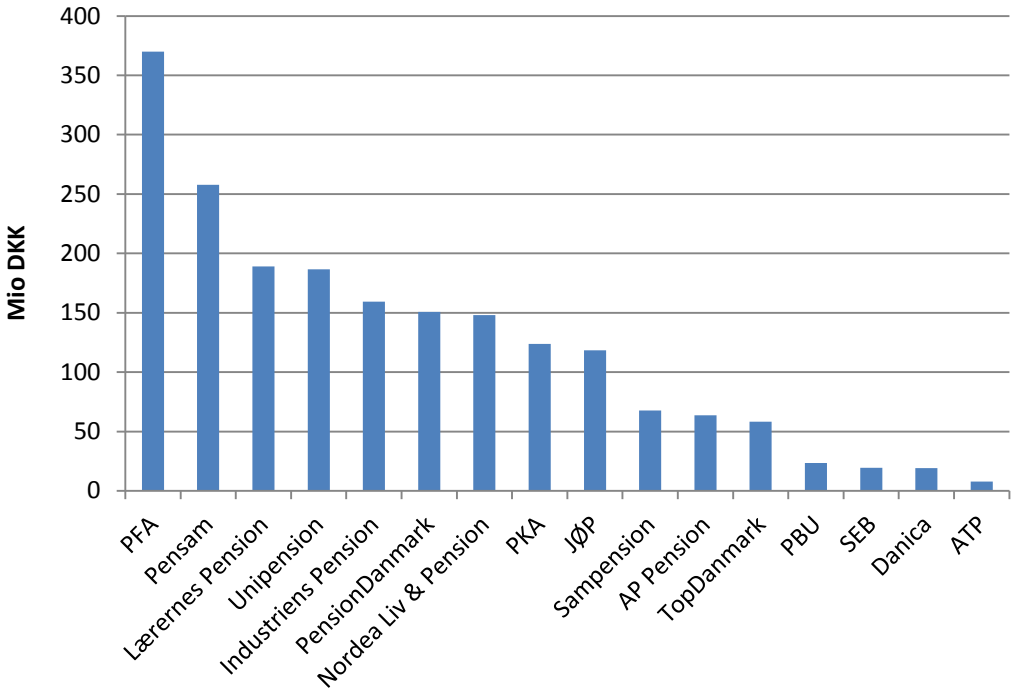

Samtidig har både PKA, Nordea og PFA betydelige investeringer i Exxon, som er berygtet for sin markante og meget aktive lobbyisme imod ambitiøse klimapolitikker. Et naturligt næste skridt for de selskaber, der gerne vil være klimabevidste må være at ophøre med at have investeringer i fossile energiselskaber, der aktivt modarbejder klimasagen eller støtter tænketanke, branche- og lobbyorganisationer med samme agenda.

PenSam skal derfor have ros for som den eneste danske pensionskasse at have ekskluderet Exxon på grund af klimahensyn. Det undrer imidlertid, at PenSams forsikringsselskab har en mindre investering i olieselskabet. Skal pensionsselskabets ekskludering af Exxon være troværdig, må eksklusionen slå igennem ved fuldstændigt frasalg i alle dele af PenSam-koncernens aktiviteter.

Case: Exxon's finansiering af klimafornægtere

- Exxon Mobil lovede i 2007 at stoppe sin finansiering af klimabenægtelse. Alligevel har Exxon siden 2007 givet store beløb til bl.a. medlemmer af den amerikanske kongres og en ultrakonservativ lobbygruppe, der benægter global opvarmning.
- Det er blevet afsløret, at Exxon har givet over 200 mio. kr. til forskere og lobbyorganisationer til at sprede misinformation om global opvarmning fra 1998-2014.
- Staten New York har i øjeblikket en sag kørende mod Exxon for at have løjet over for offentligheden og investorer om konsekvenser af klimaændringerne, samt om de forretningsrisici, som stærkere klimapolitikker vil indebære for oliebranchen.
- Kun ét ud af de 16 pensionsselskaber har ekskluderet Exxon på baggrund af klimahensyn.
- Mindst 12 ud af de 16 pensionsselskaber har investeringer i Exxon.

4.5 Pensionsselskaber foretrækker aktivt ejerskab frem for frasalg, men giver det effekt?

WWF har stillet pensionsselskaberne en række spørgsmål for bedre at forstå deres udøvelse af såkaldt aktivt ejerskab. Når pensionskasserne konfronteres med opfordringer om at frasælge aktier i den fossile sektor, lyder svaret gerne, at de tror på, at aktivt ejerskab giver større resultater end frasalg.

I sig selv er det en nyere tendens, at pensionskasserne indgår som aktive ejere i de selskaber, de investerer i – traditionelt har mange institutionelle investorer praktiseret et passivt ejerskab. Blandt andet EU-kommissionen har i de senere år haft fokus på at trække investorerne i retning af mere aktivt ejerskab. Herhjemme har erhvervs- og vækstminister Troels Lund Poulsen i januar i år givet Komitéen for god Selskabsledelse til opgave at udarbejde et sæt anbefalinger for aktivt ejerskab for at tilskynde investorerne til at udnytte deres indflydelse i de virksomheder de investerer i.

Der er ingen tvivl om, at aktivt ejerskab kan være med til at sætte forhold som fx arbejdsvilkår og miljøsikkerhed højere på dagsordenen. Det kan også bruges til at sætte klima på dagsordenen i virksomheder, hvis produktion giver anledning til stor drivhusgasudledning, blandt andet inden for aluminium-, stål- og cementproduktion.

Når det gælder selskaber, hvis hovedforretning er udvinding af fossile brændsler, er det imidlertid et godt spørgsmål, hvorvidt det er muligt gennem aktivt ejerskab at få selskaberne til at ændre så markant kurs og

forretningsmodel, at man reelt kan tale om, at selskabets aktiviteter ikke længere bidrager til at forstærke klimaforandringerne.

Case: BP's sorte lobbyisme

- Det er blevet afsløret, at BP forsøgt at underminere EU's progressive energi- og klimapolitik.
- I 2013 lagde BP fx pres på EU Kommissionen ved at påstå, at energiintensive industrier ville flytte væk fra EU, hvis love til at regulere tjæresand, nedsætte forurening fra kraftværker, samt fremskynde udbredelsen af vedvarende energi blev vedtaget.
- BP er modstander af selv mindre foranstaltninger, som har til formål at øge prisen på CO_2-kvoter.
- Ifølge NGO'en Influence Map er BP blandt Europas stærkeste modstandere af en grøn klimapolitik.
- Ingen af de 16 danske pensionskasser har ekskluderet BP.
- Mindst 11 ud af 16 pensionsselskaber har investeringer i BP.

En yderligere indvending, man kan fremføre imod aktivt ejerskab, er, at der ofte ikke er særlig stor transparens, når det gælder selv udøvelsen – hvad dialogen omhandler, og hvilke resultater der opnås.

Besvarelserne af WWF's spørgsmål synes at bekræfte dette billede. Langt de fleste af pensionsselskaberne offentliggør ikke, hvordan de har stemt på de fossile energiselskabers generalforsamlinger. Kun PBU og Unipension gør det. PKA har tidligere tilkendegivet at ville gøre noget tilsvarende, men dette er ikke sket endnu.

Figur 3: Andel som offentliggør stemmeafgivelse på generalforsamlinger (2 ud af i alt 16 pensionsselskaber)

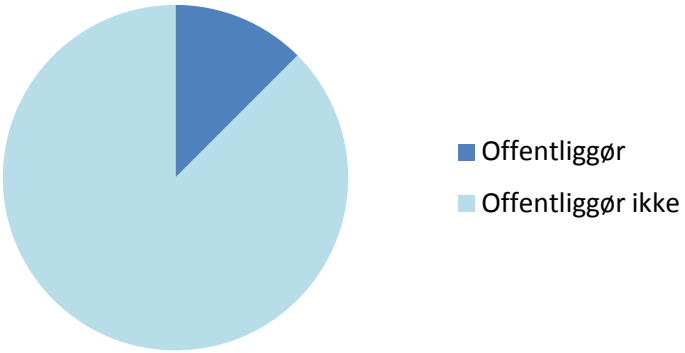

Ud over stemmeafgivelse på generalforsamlinger indgår direkte dialog med selskaberne i udøvelsen af aktivt ejerskab. På WWF's spørgsmål om, hvorvidt der kan gives konkrete eksempler på udøvelsen og de opnåede resultater, svarer flere, at det er vigtigt for dialogen med virksomheden, at den holdes fortrolig. Den manglende transparens er med til at øge usikkerheden omkring, hvorvidt det rent faktisk er muligt via aktivt ejerskab at få de klimaskadelige virksomheder til at ændre markant kurs. Flere af de eksempler på resultater, der hidtil er opnået gennem aktivt ejerskab, som pensionsselskaberne nævner over for WWF i undersøgelsen, er ikke relateret til fossilselskaber og klimaspørgsmålet.

Det må derfor på nuværende tidspunkt siges at være vanskeligt at opgøre effekten af aktivt ejerskab, når det gælder selskaber i den fossile energisektor. Hvis et pensionsselskab vælger at fastholde investeringer i fossile selskaber, er det naturligvis positivt, at pensionsselskabet engagerer sig som aktiv ejer – hvis der vel at mærke er en klar klimarettet strategi for engagementet.

Der er desværre eksempler på det modsatte. Unipension er som nævnt et af de få selskaber, som offentliggør sin stemmeafgivelse – dette er positivt. Ikke desto mindre fremgår det heraf, at selskabet i 2015 stemte imod forslag på to olieselskabers generalforsamlinger, der ville have gjort olieselskaberne mere grønne. Dette svækker tilliden til, at det aktive ejerskab forvaltes med klimahensyn for øje.

Et forhold, der kendetegner de fleste af pensionsselskaberne, er anvendelsen af eksterne rådgivere, der står for den konkrete udøvelse af det aktive ejerskab – bl.a. Hermes, Ethix, Eiris, GES og ISS – også kaldet *proxy advisors*. ATP står selv for indsatsen, mens enkelte andre – bl.a. Nordea og SEB – giver udtryk for både at gøre det eksternt og internt.

Fordelen ved at anvende proxy advisors er ifølge pensionsselskaberne, at man kan få en større stemme og opnå større indflydelse, når man udøver ejerskabet kollektivt via det eksterne firma, fordi man samlet set tegner sig for en større ejerandel i et givent selskab, end hvis man agerer som enkeltaktør. Samtidig mangler de enkelte pensionskasser ofte kapacitet til at sætte sig ind i de mange selskaber, som de investerer i. Omvendt kan det være vanskeligere for det enkelte pensionsselskab at få udøvet ejerskabet i overensstemmelse med deres egne retningslinjer for samfundsansvar.

Under alle omstændigheder kræver det aktive ejerskab tid og penge, hvis det skal skabe reelle forandringer. Det kræver en klar strategi, målsætning og tidsplan for, hvad man gerne vil opnå, og for hvor længe man vil give et selskab til at få de ønskede forandringer til at ske. Det kræver også dyb og konstant opdate-

ret viden, ikke alene om de virksomheder, der investeres direkte i, men også i deres underleverandører. Resultater kan tage år og være svære at opgøre præcist.

4.6 Investeringers CO_2-fodaftryk: Den danske pensionsbranche fører ikke an

Der er ikke noget nyt i, at de institutionelle investorer gerne vil kende CO_2-fodaftrykket fra de virksomheder, som de investerer i – det nye er, at der i de senere år er kommet et stigende fokus på investorerne selv, og hvad det samlede CO_2-fodaftryk er af deres investeringsportefølje.

Opgørelse og offentliggørelse af investeringsporteføljernes CO_2-fodaftryk er med til at synliggøre over for både pensionsselskabet selv, kunderne og omverdenen, hvor stor klimabelastning investeringerne giver anledning til, og er et første skridt på vejen til at håndtere de finansielle risici, der knytter sig til klimaforandringer og strammere klimapolitikker.

Internationalt er flere finansielle investorer begyndt at opgøre eksponeringen, blandt andet de svenske AP-fonde. Kun to af pensionsselskaberne, der indgår i WWF's undersøgelse – Nordea Liv & Pension og SEB Pension – har for nuværende planer om at opgøre og offentliggøre klimapåvirkningen af deres investeringer. Begge har som de to eneste af de 16 adspurgte underskrevet Montréal Pledge – en erklæring, der netop forpligter underskriverne til at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af deres investeringer. Indtil videre omfatter opgørelsen og offentliggørelsen af CO_2-fodaftrykket kun visse af Nordeas og SEB's respektive fonde, men flere vil blive omfattet.

Montréal Pledge – et godt sted at begynde

- Ved at underskrive Montréal Pledge forpligter investorer sig til årligt at måle og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af deres investeringsporteføljer.
- Formålet er at gøre brug af oplysningerne om CO_2-fodaftrykket til at udvikle en strategi for aktivt ejerskab og/eller identificere og sætte reduktionsmål for aftrykket.
- Knap 120 investorer verden over har underskrevet Montréal Pledge.
- Blandt de 16 undersøgte selskaber er det kun Nordea og SEB, der har underskrevet.

Både Nordea og SEB er svensk forankrede. Det er derfor næppe tilfældigt, at netop disse to er længere fremme på dette punkt end de øvrige danske selskaber. Mens de danske selskaber har været markante med grønne investeringer i havmølleparker, er især de svenske institutionelle investorer ledende, når det

kommer til at opgøre investeringsporteføljens CO_2-fodaftryk. Det gælder blandt andet de statslige, svenske AP-fonde. Men også i Norge er flere institutionelle investorer begyndt at opgøre aftrykket.

I Sverige er det ligefrem en politisk prioritet, hvor finansminister Per Bolund har opfordret de finansielle investorer til at tilslutte sig Montréal Pledge og sagt, at regeringen vil overveje at lovgive, hvis ikke de finansielle investorer selv hurtigt nok går i gang med at opgøre CO_2-fodaftrykket og øge transparensen.

Som det første land introducerede Frankrig i forbindelse med den nye lov om grøn energiomstilling fra august 2015 en forpligtelse for de institutionelle investorer til at rapportere om klimapåvirkningen af deres investeringer. Fremover vil det være et krav, at investorerne ikke blot rapporterer på, hvordan de integrerer de generelle ESG-faktorer (miljø-, sociale og ledelsesmæssige forhold) i deres investeringspolitikker, men også specifikt på, hvordan de integrerer klimahensyn, og herunder opgør investeringernes CO_2-fodaftryk.

På WWF-undersøgelsens spørgsmål om CO_2-fodaftryk svarer de fleste af de danske pensionsselskaber, der ikke har underskrevet Montréal Pledge og ikke er i gang med at opgøre aftrykket, at der mangler ensartede opgørelsesmetoder. Nogle af pensionsselskaberne har dog screenet og målt CO_2-fodaftryk til intern brug.

Vurderingen fra flere internationale specialister, herunder CDP, lyder, at data hele tiden bliver bedre, og at der er fornuftige måder at gennemføre opgørelserne på. I Sverige besluttede AP-fondene – de statslige pensionsfonde – i november fremover at opgøre CO_2-fodaftrykket efter en ensartet metode, hvilket forventes at medvirke til at sætte en normativ standard for opgørelserne i Sverige.

4.7 Flere pensionsselskaber offentliggør fortsat ikke deres eksklusionsliste

Der har i de seneste år været en udvikling i gang i retning af større åbenhed om pensionsselskabernes investeringer. I forrige rapport blev Sampension nævnt som et af de selskaber, hvor der kunne ønskes større transparens. Sampension er i 2016 begyndt at offentliggøre eksklusionslisten på hjemmesiden.

En række selskaber offentliggør imidlertid fortsat ikke eksklusionslisterne– det drejer sig om AP Pension, JØP, Lærernes Pension, PBU og Topdanmark. Set i lyset af udviklingen og den generelt større efterspørgsel på åbenhed i branchen, er det svært at forstå, hvorfor de fem pensionsselskaber fortsat vælger at fastholde en større grad af lukkethed på dette punkt.

Enkelte selskaber offentliggør ikke deres aktielister, visse selskaber offentliggør, hvilke selskaber der investeres i, men uden at angive beløb, mens andre kun har lagt de største af aktieinvesteringerne ud på hjemmesiden.

Manglende transparens præger flere af pensionsselskaberne	
Offentliggør ikke fuld aktieliste - eller listen er uden beløb	AP Pension, ATP, Lærernes Pension, PBU, Topdanmark
Offentliggør ikke eksklusionsliste	AP Pension, JØP, Lærernes Pension, PBU, Topdanmark
Offentliggør stemmeafgivning på generalforsamlinger	PBU, Unipension
Deltager ikke i WWF-undersøgelse 2016	AP Pension, Unipension
Deltog ikke i WWF-undersøgelse 2014	AP Pension, ATP, Unipension

Generelt er det muligt for medlemmer og offentligheden at indhente konkrete oplysninger, hvis man henvender sig til selskaberne, men det er indlysende, at det er en mere kompliceret vej til indsigt, end hvis der er nem adgang til informationerne via hjemmesiden.

Det vil desuden styrke mulighederne for at få overblik over pensionskasserne og sammenligne de produkter, de tilbyder, både på klimaområdet og i forhold til andre spørgsmål, hvis der var en større grad af fælles branchestandard for, hvordan man offentliggør information.

4.8 Demokratiet halter i nogle af de medlemsejede pensionskasser

Et af kriterierne i WWF's undersøgelse vurderer medlemmernes muligheder for at øve indflydelse på pensionsinvesteringerne – ved enten selv at kunne investere via klimarettede fonde eller ved at kunne påvirke pensionsselskabets overordnede investeringsstrategi. I de tidligere undersøgelser har de af pensionskasserne, hvor medlemmerne kan rejse forslag på generalforsamlingen, fået tildelt maksimumpoint, fordi det blev vurderet, at medlemmerne her havde gode muligheder for indflydelse.

Da medlemmer af Ansvarlig Fremtid i foråret 2015 rejste forslag om at frasælge bl.a. kulaktier, viste reaktionerne i flere af pensionskasserne imidlertid, at medlemsdemokratiet ikke er reelt. I to af pensionskasser-

ne, MP og Arkitekternes Pensionskasse, der begge hører under Unipension, var der nemlig flertal for forslaget, men i begge pensionskasser meddelte bestyrelserne i forlængelse af afstemningerne, at man ikke havde i sinde at følge beslutningen. Unipension mister derfor point i WWF-undersøgelsen denne gang.

Bestyrelserne i medlemsejede pensionskasser underkendte afstemningsresultater i 2015

Eksempel: Arkitekternes Pensionskasse (en del af Unipension)

"Vi er glade for, at det er bestyrelsen og ikke generalforsamlingen, der har ansvaret for vores investeringer," udtaler bestyrelsesformand Mette Carstad til Information. Mette Carstad mener, at det ellers ville ende *"i det rene ragnarok, hvor ganske få fremmødte medlemmer til vores generalforsamling får alt for stor indflydelse med store konsekvenser for samtlige 8.000 medlemmer."*

Pensionskunder stemmer ja til at droppe investeringer i kul. Information (2015)

Udviklingen viser dog, at der alligevel i et eller andet omfang lyttes til de medlemmer, der har lagt et pres, og at det derfor er vigtigt, at medlemmerne aktivt forsøger at fastholde debatten. På JØP's generalforsamling i foråret 2015 var der lige akkurat ikke flertal for et forslag om frasalg af bl.a. kulselskaber, men JØP er siden gået i dialog med medlemmerne om, hvordan klimahensyn kan integreres i investeringspolitikken og har nu besluttet at øge investeringerne i grøn energi og styrke opmærksomheden om risici forbundet med investeringer i fossile selskaber.

Og selv om bestyrelsen i MP Pension, der hører under administrationsfællesskabet UniPension, sidste forår afviste at følge generalforsamlingens beslutning, er der tilsyneladende også forandringer på vej i MP Pension og de øvrige to pensionskasser under Unipension. Selskaberne har nu indskrevet Paris-aftalen og målet om at holde temperaturstigningen under to grader i retningslinjerne for ansvarlige investeringer.

5. Metode og tidligere undersøgelser

Det er tredje gang, at WWF gennemfører en kvalitativ undersøgelse blandt de største pensionsselskaber i Danmark med henblik på at vurdere, i hvor høj grad pensionsselskaberne har fokus på klimaudfordringen, når de investerer.

I den første undersøgelse fra 2013 blev der set på de otte største selskaber. I den anden undersøgelse, der blev gennemført i 2014, blev kredsen udvidet, så de 16 største selskaber blev omfattet. Det er de samme 16, der er genstand for denne tredje kvalitative undersøgelse: AP Pension, ATP, Danica Pension, Industriens Pension, JØP, Lærernes Pension, Nordea Liv & Pension, PBU, PenSam, PensionDanmark, PFA, PKA, Sampension, SEB Pension, TopDanmark og Unipension.

Selskaberne er blevet stillet en række spørgsmål om deres energiinvesteringer og arbejde med klima og etik. Selskabernes egne svar i spørgeskemaundersøgelsen er suppleret med tilgængelig information på hjemmesider mm. for at sikre en bred og afbalanceret vurdering af selskaberne. Da AP Pension og Unipension har valgt ikke at besvare spørgeskemaet, er vurderingen af disse to selskaber alene sket på baggrund af selskabernes informationer på deres hjemmesider og anden offentlig tilgængelig information.

Pensionsselskaberne har fået point på baggrund af et sæt bedømmelseskriterier, som WWF har udarbejdet, og som kan ses på næste side. Der tildeles point på henholdsvis 0, 1 og 2, hvor 2 er bedst. Der er seks kategorier, og der er dermed mulighed for at opnå maksimalt 12 point i alt.

De seks kategorier, som indgår i vurderingen, er: 1) Målsætning for investeringer i grønne energiteknologier, 2) Målsætning for frasalg af investeringer i fossil energi, 3) Medlemmers indflydelsesmuligheder på pensionsselskabernes investeringer, 4) Klimatænkning i investeringspolitikken, 5) Ekskluderinger, og 6) Investeringer i grøn energiteknologi.

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført i november 2015, og efterfølgende er svarene blevet behandlet, og der er indhentet information fra bl.a. pensionsselskabernes hjemmesider. Der er desuden blevet stillet et opfølgende spørgsmål i marts 2016 om, hvorvidt Paris-aftalen har medført ændringer i pensionsselskabernes behandling af klimaspørgsmålet i forhold til besvarelsen, der fandt sted inden klimatopmødet. Udarbejdelsen af rapporten er afsluttet den 22. april 2016.

De seks kategorier i vurderingen af pensionsselskaberne

1. Målsætning for grønne energiinvesteringer

- Der er ingen målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi 0
- Der er en kvalitativ målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi 1
- Der er en kvantitativ målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi 2

Der gives flest point for et kvantitativt mål, eftersom et sådant i højere grad forpligter og kan forfølges, specielt hvis det samtidig er tidsbestemt. Der gives kun point, hvis målsætningerne er offentligt tilgængelige for medlemmer/kunder og andre via selskabets hjemmeside. Grøn energiteknologi defineres her som vedvarende energi, energieffektive løsninger, samt infrastruktur der understøtter udbredelsen af vedvarende energi.

2. Målsætning for tilbagetrækning af investeringer i fossil energi

- Der er ingen målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi 0
- Der er en kvalitativ målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi 1
- Der er en kvantitativ målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi 2

Der gives flest point, hvis pensionsselskabet har en kvantitativ – og helst også tidsbestemt - målsætning, eftersom selskabet dermed viser reel stillingtagen og vilje til handling ift. at frasælge investeringer i fossil energi. Der gives kun point, hvis målsætningerne er offentligt tilgængelige for medlemmer og andre via selskabets hjemmeside.

3. Klimatænkning i investeringspolitikken

- Der mangler antagelser om, at den globale klimaindsats kan påvirke fossile investeringer negativt 0
- Der tages initiativer med henblik på at begrænse risici ved fossile investeringer som følge af den globale klimaindsats 1
- Der er praksis i selskabet for at foretage vurderinger af, hvordan en klimaindsats med afsæt i to-graders målsætningen vil påvirke fossile investeringer 2

Der gives det højeste antal point, hvis pensionsselskabet giver udtryk for at have faste og omfattende procedurer for vurderinger af, hvordan den nødvendige globale klimaindsats påvirker fossile investeringer.

4. Medlemmers/kunders indflydelsesmulighed

- Medlemmerne har generel henvendelsesmulighed 0
- Medlemmerne kan henvende sig specifikt om etik til særlig medarbejder eller få indflydelse på egne investeringer via link-produkter, der tilbyder investeringer i klimarelaterede fonde 1
- Medlemmerne har reel mulighed for at få indflydelse på den overordnede investeringsstrategi 2

Der gives flest point, hvis det vurderes, at medlemmerne har en reel mulighed for at få indflydelse på den overordnede investeringsstrategi gennem de strukturer, som er opbygget i pensionsselskabet. Det anses desuden som en fordel, at der er mulighed for at rette specifik henvendelse om etik til særlig medarbejder eller via særlig mail, da dette er med til at sætte fokus på ansvarlige investeringer over for medlemmerne.

5. Eksklusioner

- Eksklusionslisten er ikke offentliggjort 0
- Eksklusionslisten er offentliggjort 1
- Eksklusionslisten er offentliggjort, og der er foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn 2

Det højeste point gives for eksklusion foretaget på baggrund af klimahensyn, og som samtidig er offentliggjort, da det er et synligt og håndgribeligt tegn på, at pensionsselskabet aktivt forholder sig til de klimarisici, der er forbundet med investeringer i fossil energi.

6. Grøn energiteknologi

- Pensionskassen investerer ikke i grøn energiteknologi 0
- Pensionskassen investerer i grøn energiteknologi via aktier eller fonde med bredt fokus på miljø, klima eller energi 1
- Pensionskassen foretager større direkte investeringer i grøn energiteknologi eller investerer i fonde, som udelukkende har fokus på grøn energiteknologi 2

WWF anser demonstrationseffekten og finansieringsbidraget forbundet med større direkte investeringer i grøn energiteknologi som særligt vigtige for den grønne omstilling og giver derfor højst point herfor. Det samme gælder investeringer gennem fonde med entydigt fokus på grønne energiteknologier. Direkte investeringer omfatter bl.a. havmølleprojekter, biomasseanlæg, infrastruktur der understøtter udbygningen med vedvarende energi mv. Energieffektiviseringer i pensionskasseejede ejendomme eller byggerier, samt tiltag i eget domicil som led i pensionsselskabets klimastrategi for egen drift, regnes ikke som direkte investeringer i denne undersøgelse.

6. Gennemgang af de enkelte pensionsselskaber

Gennemgangen af selskaberne er i alfabetisk rækkefølge og bygger på de seks bedømmelseskriterier beskrevet i boksen på forrige side.

AP Pension

121.000 kunder (2014-tal) – ca. 100 mia. kr. i investeringsformue

Status	AP Pension giver ikke indtryk af at have stort fokus på klima og mangler transparens ift. investeringer og eksklusioner	
Anbefaling	Offentliggør fuld aktieliste og eksklusionslisten for at øge åbenheden om investeringerne. Medvirk i WWF's næste undersøgelse.	

AP Pension har firmapension som kerneforretning. Det beskriver sig selv som det eneste kundeejede kommercielle pensionsselskab – med rødder tilbage til andelsbevægelsen.

AP Pension har ikke ønsket at deltage i WWF's spørgeskemaundersøgelse, så vurderingen bygger alene på offentlig tilgængelig information fra AP's hjemmeside, der er meget kortfattet.

WWF's vurdering af AP Pension: i alt 4 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

Det fremgår ikke af AP's hjemmeside, at selskabet har målsætninger for selskabets investeringer i vedvarende energi og energieffektivitet.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

AP udtrykker ikke nogen hensigt eller et mål om afvikling af sine investeringer i kul, olie og gas på sin hjemmeside. Et forslag om at afvikle pensionsselskabets kul-, olie- og gasinvesteringer blev fremført på generalforsamlingen i foråret 2015. Forslaget blev nedstemt med 96,4 pct. af stemmerne. AP Pension offentliggør kun sine 20 største aktieinvesteringer på hjemmesiden.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

AP Pension fremhæver, at selskabet ønsker at skabe gode investeringsafkast på en etisk forsvarlig platform. Der er ingen særlige referencer på hjemmesiden til klimaspørgsmålet.

4. Kundernes indflydelsesmulighed: 2 point

AP Pension understreger, at det som kundeejet pensionsselskab sætter kundefællesskabets interesser højest. Alle, der har en pensionsordning eller forsikring gennem AP Pension, er medlemmer af foreningen. Alle kunder har ret til at deltage i generalforsamlingen, men det er kun de delegerede, der har stemmeret. De delegerede vælges af medlemmerne. Arbejdsgivere og medarbejdere vælger hver deres delegerede. Det er de delegerede, der vælger bestyrelsen. Strukturen giver kunderne en rimelig mulighed for at påvirke investeringsstrategien.

AP's kunder kan vælge forskellige investeringsprodukter, herunder også at placere penge i fonde med fokus på grøn energi igennem investeringsforeningen AP Invest Skov, Landbrug og Grøn Energi. Der er ikke en særlig kontaktmulighed for henvendelser om etik.

5. Eksklusioner: 0 point

AP's eksklusionsliste er ikke offentliggjort på selskabets hjemmeside. På hjemmesiden oplyses det heller ikke, om aktivt ejerskab udøves internt eller i samarbejde med en ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

AP Pension offentliggør kun de 20 største aktieinvesteringer, og heriblandt er der ingen grønne selskaber. Til gengæld er der investeret i fonde, der udelukkende har fokus på vedvarende energi, Green Power Partners I og II, samt i Copenhagen Infrastructure Partners (CIP), som kun fokuserer på grøn energiinfrastruktur.

ATP

4,9 mio. medlemmer – ca. 700 mia. kr. i investeringsformue

Status	ATP ytrede før COP15 i 2009 ambitioner om store klimainvesteringer. Dette er ikke tilfældet i dag. Tværtimod gør ATP en dyd ud af at fremhæve, at der investeres med ét eneste formål – afkast.	
Anbefaling	Sæt turbo på klimainvesteringer, der understøtter den grønne omstilling. ATP vil på andre områder gerne støtte op om større samfundsinvesteringer, så hvorfor ikke også her?	

ATP Livslang Pension er Danmarks største supplerende pensionsordning og blandt Europas største pensionsinvestorer.

WWF's vurdering af ATP: i alt 2 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

ATP har ingen målsætninger om at øge investeringerne i vedvarende energi og energieffektivitet.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

ATP fremhæver i sin besvarelse, at pensionsselskabet generelt ikke har en stor eksponering mod de 200 største globale udvindingsselskaber inden for fossile brændsler. I WWF's analyse fra november 2015 af de danske pensionsselskabers investeringer i kulselskaber, var ATP da også det selskab med færrest kulinvesteringer i både antal og investerede kroner. ATP har imidlertid ingen mål om frasalg og betoner i besvarelsen, at den lave eksponering *"ikke er politisk motiveret (klimamålsætning), men udelukkende et resultat af ATP's løbende investeringsproces."*

3. <u>Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point</u>

ATP skriver meget klart i såvel besvarelsen som på sin hjemmeside om sin investeringsstrategi, at ATP investerer med ét eneste formål: At sikre de størst mulige pensioner til medlemmerne. ATP skriver: *"Vi har med andre ord ikke nogen konkrete ønsker om at profilere ATP på nogen særlig måde i forhold til eksempelvis klima- og energiområdet."*

Dette bekræftes i en kommentar, som ATP kom med efter COP21-aftalen: *"ATP forsøger at være så nøgterne og rationelle som muligt – at basere os på fakta og bruge vores fornuft. Debatten om klimainvesteringer kommer alt for tit til at handle om ideologi og bliver nærmest følelsesladet. Vi forsøger ikke at lade os rive med. Helt afgørende for os er, at vi får det bedst mulige afkast til medlemmerne inden for den risiko, vi ønsker at tage og samtidig holder os inden for vores etiske retningslinjer."* (ATP: FN's klimatopmøde COP21 er slut, hvad gør ATP?)

ATP opgør ikke CO_2-fodaftrykket af sine investeringer, da man ikke mener, at logikken er direkte anvendelig, når det drejer sig om investorer. ATP mener samtidig, at *"det centrale bidrag vi som pensionskasse med langsigtede forpligtelser over for vores medlemmer kan gøre for at tage højde for FN's 2-graders mål er sammen med vores kolleger i ind- og udland at argumentere for, at der skabes et klart, forudsigeligt og troværdigt policy framework om global omstilling til en low-carbon økonomi."*

Klimahensyn spiller med andre ord ikke på nuværende tidspunkt en nævneværdig rolle i ATP's investeringsstrategi. Men det fremhæves, at ATP fremadrettet i højere grad vil fokusere på tre kategorier, under forudsætning af et tilfredsstillende risikojusteret afkast: 1) Den bæredygtige energis værdikæde, 2) Den trinvise omstilling til en lavemissionsøkonomi – eksempelvis omstillinger fra kul til gas eller fra kul til bæredygtig biomasse, 3) Energieffektivitet.

På WWF's senere stillede spørgsmål om, hvad Paris-aftalen betyder for ATP's investeringspolitik, svarer ATP: *"Vi har efter Paris-aftalen fået en større klarhed om, at der er global opbakning til klimadagsordenen, og vi er derfor blevet endnu mere fokuseret på de nationale og regionale reguleringer, der skal indføre de nødvendige rammevilkår for, at Paris-målene kan nås."* Om dette betyder, at ATP vil få stærkere fokus på klimarelaterede investeringer i sin investeringspolitik, fremgår ikke.

4. Medlemmernes indflydelsesmulighed: 0 point

Det er ATP's bestyrelse, som fastsætter rammerne for ATP's investeringer, og medlemmernes muligheder for at påvirke ATP's overordnede investeringsstrategi er meget begrænsede. ATP fremhæver i sin besvarelse, at man igennem en årrække bl.a. har offentliggjort en ESG-rapport (om miljø- og sociale aspekter) for at sikre gennemsigtighed for medlemmerne. I forrige WWF-undersøgelse havde man mulighed for på hjemmesiden at finde kontakt-info til den medarbejder i ATP, der har ansvar for infrastruktur, skov, klima og socialansvarlighed. Den mulighed eksisterer ikke længere, så vidt WWF har kunnet researche sig frem til. ATP rates derfor dårligere end sidst på dette punkt.

5. Eksklusioner: 1 point

Dialog og fokus på forbedringer er ATP's foretrukne redskab i spørgsmål om social ansvarlighed, mens eksklusion ses som et redskab, der kan tages i anvendelse, når alle andre muligheder er udtømte. Der er ikke foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. ATP står selv for at udøve aktivt ejerskab.

6. Grøn energiteknologi: 1 point

ATP mener, at WWF's opdeling i grønne og sorte investeringer er forsimplet og fører til et forkert fokus i forbindelse med omstillingen. Der er derfor meget få oplysninger i ATP's besvarelse om selskabets investeringer i grøn energiteknologi. Men det nævnes, at ATP igennem en årrække har investeret i grøn infrastruktur, blandt andet vindmøller og solceller, såvel nationalt som internationalt. Da det pga. de sparsomme oplysninger er uklart, om der her er tale om direkte investeringer eller investeringer i grønne selskaber, gives der 1 point. Denne vurdering understøttes af, at det i en artikel om ATP efter COP21 fremhæves, at ATP hellere investerer i underleverandører end direkte i fx en havvindmøllepark for at undgå usikkerhed om investeringerne (ATP: FN's klimatopmøde COP21 er slut, hvad gør ATP?).

Det fremgår af hjemmesiden, at Vestas udgør ATP's tredjestørste aktiebeholdning. ATP har desuden betydelige investeringer i DONG Energy, der både har en grøn og en fossil forretning.

Danica Pension

560.000 kunder - 365 mia. kr. i investeringsformue

Status	Danica er blandt de selskaber, der opnår færrest point i WWF's undersøgelse. Klimahensyn spiller ikke en stor rolle i investeringerne på nuværende tidspunkt.	
Anbefaling	Det er positivt, at Danica i april 2016 har offentliggjort en *Climate change position statement*. Omsæt den til flere grønne investeringer og sæt fokus på CO_2-fodaftrykket af Danicas investeringsportefølje.	

Danica er et datterselskab i Danske Bank-koncernen og er karakteriseret ved at forvalte pensionsopsparinger for private, såvel igennem virksomhedsordninger som for kunder, der ikke er omfattet af en sådan.

WWF's vurdering af Danica Pension: i alt 3 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

Selskabet skriver i besvarelsen, at Danica ønsker at følge Danske Banks klimamål, som er: *"Vi ønsker at bidrage til at skabe en finansiel infrastruktur, der understøtter et lavt CO_2-forbrug ved at tage hensyn til miljøet og klimaændringer i udviklingen af vores produkter og tjenesteydelser."* Men Danica Pension har ikke nogen eksplicit kvalitativ eller kvantitativ målsætning om at øge sine investeringer i grønne energiteknologier.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

Danica Pension har ikke nogen målsætning om frasalg og begrunder de fossile investeringer med, at *"Eksponering mod fossile brændsler, via f.eks. udvindingsindustrien, energi- og transportsektorerne, indgår i en investeringsportefølje, hvor formålet er at sikre det bedst mulige afkast ud fra en differentieret allokering i relevante aktivklasser."*

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Danica giver ikke indtryk af systematisk at forholde sig til den forretningsrisiko, der er forbundet med klimaforandringer, men udarbejder analyser og vurderinger efter behov. Selskabet opgør ikke investeringernes CO_2-fodaftryk. Men det oplyses, at der arbejdes på at monitorere ESG-risici (risici forbundet med miljø, sociale forhold og selskabsledelse), og at disse også vil involvere indikatorer for klima.

Som svar på det senere stillede spørgsmål om, hvad COP21 har betydet for Danica, svarer selskabet, at man har *"besluttet at tilpasse udvalgte investeringsprodukter, så de tilføjes en screening for fossile brændsler, ligesom arbejdet med at udvikle nye investeringsstrategier, der imødekommer vores kunders ønsker inden for bæredygtige investeringsprodukter."* Ved at skabe disse udvalgte målrettede produkter lægger Danica imidlertid ikke op til at integrere klimahensyn i den samlede investeringspolitik og på tværs af porteføljen.

Danske Bank-koncernen, som Danica hører under, har desuden i april 2016 offentliggjort en *position statement* om klimaforandringer. Det er naturligvis positivt, men bekræfter efter WWF's vurdering, at der ikke endnu er planer om systematisk at integrere klima i Danicas investeringspolitik og -processer.

4. Kunders indflydelsesmulighed: 0 point

Kundernes muligheder for at påvirke den overordnede investeringsstrategi forekommer ikke at være nævneværdige. Danica har ikke en særlig kontaktperson i forhold til spørgsmål om etik i investeringer, men

kunderne må kontakte deres pensionsrådgiver. I Danica Link kan kunderne investere i fonden NN Sustainable Equity, som fokuserer på investeringer i selskaber, der er best in class i forhold til at sikre en bæredygtig udvikling. Som det fremgår af beskrivelsen er sigtet bredere end klima og grøn energi.

5. Eksklusioner: 1 point

Danica Pension offentliggør en eksklusionsliste. Der er ikke foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. Danica udøver aktivt ejerskab i samarbejde med ekstern rådgiver og andre investorer.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

Danica Pension oplyser, at selskabet udover aktieinvesteringer også investerer via fonde, der udelukkende har fokus på grøn energiteknologi - Black Rock NTR Renewable Power Fund og Hudson Clean Energy Partners. Derudover har Danica investeret ca. 1 mia. kroner i grønne obligationer, der bl.a. går til store vedvarende energiprojekter og klimasikring.

Industriens Pension

400.000 medlemmer – 133 mia. kr. i investeringsformue

Status	Industriens Pension har foretaget et par store investeringer i havmølleprojekter og har planer om flere større grønne projekter. Men der endnu ikke stort fokus på de fossile investeringer.	
Anbefaling	Reducér risici forbundet med investeringer i fossile selskaber – start med at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af de samlede investeringer i porteføljen.	

Industriens Pension er ejet af en række af arbejdsmarkedets parter, fra såvel arbejdsgiver og arbejdstager side, og kunderne er primært ansatte i industrien og fødevarebranchen.

WWF's vurdering af Industriens Pension: i alt 3 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

Industriens Pension har ikke en målsætning, der udelukkende omfatter grøn energi. Men pensionsselskabet skriver i sin besvarelse, at man *"i perioden 2016-2018 vil give tilsagn på mindst 7 mia. kr. til infrastruktur-*

projekter, som i høj grad vil omfatte projekter med vedvarende og klimavenlig energi", hvilket naturligvis er positivt.

2. Målsætning for frasalg af investeringer i fossil energi: 0 point

Industriens Pension har ikke fastlagt en plan for udfasning af investeringer i fossil energi. Men selskabet bemærker, at de fossile investeringer faldt i 2015, og at der forventes et yderligere fald i 2016.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Industriens Pension skriver i sin besvarelse, at pensionsselskabet ønsker en ansvarlig investeringsprofil på klima- og energiområdet. Selskabet er opmærksom på, at klimaudfordringen er en faktor, der kan påvirke investeringer negativt, men specificerer ikke, hvordan der tages højde for den potentielle effekt på investeringsporteføljen. Der er ikke etableret en praksis for at opgøre CO_2-fodaftrykket af investeringer. På spørgsmålet om, hvad Industriens Pension gør for at tage højde for FN's klimamål lyder svaret, at pensionsselskabet er med til at understøtte den grønne omstilling via investeringer i vedvarende energi og dialog med de fossile energiselskaber.

Paris-aftalen har ikke indtil videre ændret noget ift. investeringspolitikken, da den laves årligt og sidst blev revideret inden COP21.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 0 point

Industriens Pension oplyser i besvarelsen, at medlemmerne har mulighed for at påvirke investeringsstrategien gennem deres repræsentanter i bestyrelsen. Det er dog ikke nærmere beskrevet, hvordan dette kan foregå i praksis og er næppe nogen nem vej til indflydelse for medlemmerne. Industriens Pension tilbyder ikke unit-link. Der er ikke en særlig kontaktperson eller indgang i forhold til etiske spørgsmål. Industriens Pension har ikke særlige medlemsfora, men afholder hvert år over 200 informationsmøder.

5. Eksklusioner: 1 point

Industriens Pension offentliggør en eksklusionsliste. Der er ikke ekskluderet virksomheder på baggrund af klimahensyn. Industriens Pension udøver aktivt ejerskab gennem ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

Industriens Pension har investeret i alt 1,7 mia. kr. i de to tyske havmølleparker Butendiek og Gode Wind 2 i Nordsøen, som begge for nyligt er blevet færdigbyggede. De to parker forventes at producere grøn energi

svarende til det årlige elforbrug for mere end 630.000 husstande. Pensionskassens adm. direktør Laila Mortensen har i forbindelse med pensionskassens havmølleinvesteringer udtalt: *"Vi har over en længere årrække opbygget stærke kompetencer på området, da der nogle attraktive afkastmuligheder kombineret med, at vi aktivt tager del i den grønne omstilling."* Pensionskassen har også andre former for investeringer i grøn energiteknologi, herunder aktier i Vestas og Rockwool.

JØP (Juristernes og Økonomernes Pensionskasse)

50.000 medlemmer – 60 mia. kr. i investeringsformue

Status	JØP har ikke tidligere klaret sig godt i WWF's undersøgelser, men har igennem de senere år været under pres fra medlemmer, der ønsker klimaet stærkere ind på JØP's radar. Det ser ud til nu at slå igennem i form af flere grønne investeringer og stærkere fokus på økonomiske og klimamæssige risici forbundet med fossile investeringer.	
Anbefaling	Gør de gode intentioner til virkelighed! Integrér klimahensyn i investeringsretningslinjerne.	

JØP er som navnet antyder pensionskasse for fortrinsvis jurister og økonomer. Det er en medlemsejet pensionskasse. JØP etablerede i 2015 i et administrationsfællesskab sammen med DIP, der er pensionskassen for civil- og akademiingeniører. Da det tidligere kun er JØP, der er indgået i WWF's undersøgelser, fokuseres her alene på JØP.

WWF's vurdering af JØP: i alt 5 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

JØP oplyser, at man har en ambition om at øge investeringerne i alternative investeringer, herunder grøn teknologi, men at der ikke er fastsat et præcist mål, da investeringsomfanget i denne type investeringer vil afhænge af investeringsmuligheder, rammebetingelser mm. Det skal desuden bemærkes, at alternative investeringer dækker over mere end investeringer i grøn energiteknologi og infrastruktur.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

JØP har ikke sat et mål om frasalg. Konkret har JØP nu besluttet ud fra en konkret finansiel vurdering at frasælge kulselskaber, hvor en dominerende andel af omsætningen hidrører fra kulrelaterede aktiviteter.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 1 point

JØP skriver i besvarelsen, at der er opmærksomhed om klimamålsætninger, og at klimaudfordringerne indgår som et integreret element i den samlede finansielle analyse. En af konsekvenserne heraf er, at man går i retning af flere grønne investeringer og færre fossile. Det er WWF's vurdering, at JØP har været igennem en seriøs proces i de seneste år, hvor man konstruktivt er gået ind i at se på, hvordan JØP kan få en mere grøn investeringsprofil.

Efter Paris-aftalen har JØP besluttet at henvise til aftalen og intensivere sit fokus på klimarelaterede risici yderligere. JØP's formand Anders Eldrup sagde bl.a. på generalforsamlingen i april 2016: *"Så ud af det ændrede verdensbillede eller justerede verdensbillede, som vi nu ser for os [pga. Paris-aftalen], det har så ført os til, at vi har besluttet, at administrationen kan foretage en række ændrede tiltag på klimaområdet i forhold til, hvordan vi tidligere har set verden."*

JØP's bestyrelse har bl.a. besluttet at forstærke sit fokus på udøvelsen af aktivt ejerskab, både ift. dialog med de store normskabende selskaber inden for bl.a. olie og gas, samt ved at søsætte et systematisk program, der skal sikre, at der stemmes grønt på de fossile energiselskabers generalforsamlinger.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 2 point

Da JØP er en medlemsejet pensionskasse, har medlemmerne gode muligheder for at øve indflydelse på selskabets investeringsstrategi. Medlemmer kan således rejse forslag til behandling på JØP's generalforsamlinger. I både 2014 og 2015 blev der stemt om medlemsforslag om frasalg af fossile brændsler – begge gange var der et flertal imod, i 2015 var der tale om en forskel på kun 15 stemmer. Den seneste tids udvikling i JØP (se punkt 3) tyder på, at JØP's medlemsdemokrati virker, og man forsøger at lytte til medlemmernes aktive stillingtagen.

5. Eksklusioner: 0 point

JØP har en eksklusionsliste, men den er ikke offentliggjort. JØP bemærker dog på hjemmesiden, at medlemmer, medier og samarbejdspartnere altid kan få oplyst om og i hvilket omfang, JØP har engagementer i et givent selskab. JØP tilføjer i besvarelsen, at selskaber ikke ekskluderes som konsekvens af klimahensyn, men at de kan fravælges på baggrund af en finansiel vurdering, hvilket der er flere eksempler på.

JØP fremhæver, at ejerskab af fossile energiselskaber giver mulighed for at påvirke selskaber gennem aktiv dialog, og at frasalg vurderes mindre effektivt. JØP anvender en ekstern rådgiver til at udøve aktivt ejerskab.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

JØP har ikke tidligere markeret sig tydeligt på denne bane, men investeringerne i grøn energiteknologi har i de seneste år været stigende. JØP skriver, at investeringerne i grøn energiteknologi primært ventes at ligge i fonde. JØP/DIP har i 2015 givet tilsagn til Copenhagen Infrastructure Partners (CIP).

Lærernes Pension

135.000 medlemmer – 70 mia. kr. i investeringsformue

Status	Lærernes Pension har som noget nyt integreret klimahensyn i sit etiske kodeks. Selskabet har også øget sine investeringer i vedvarende energi. Til gengæld mangler der transparens – der offentliggøres ikke eksklusionsliste og heller ikke aktieliste med beholdningsstørrelser.	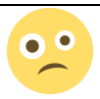
Anbefaling	Styrk opmærksomheden på de fossile investeringer og de risici, der er forbundet hermed. Øg transparensen ved at skabe fuld offentlighed om aktieinvesteringer og eksklusioner.	

WWF's vurdering af Lærernes Pension: i alt 4 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

Lærernes Pension har ikke sat et mål om at øge de grønne investeringer. Det er dog værd at bemærke, at Lærernes Pension i efteråret 2015 vedtog et nyt etisk kodeks, der som noget nyt skriver: *"Lærernes Pension vil med sine investeringer medvirke til at finansiere overgangen til en økonomi baseret på lavt CO2-indhold og forbedre samfundets evne til at omstille sig til konsekvenserne af klimaændringer."* Dette er en fin hensigtserklæring om øget fokus på klimaet, men indebærer ikke nødvendigvis flere investeringer i grøn energi.

2. Målsætning for frasalg af investeringer i fossil energi: 0 point

Lærernes Pension har ingen målsætning om frasalg af aktiver i fossil energi. Formuleringen i det etiske kodeks, som er nævnt ovenfor må imidlertid indebære en reduktion af pensionsselskabets fossile investerin-

ger. Det er der også god brug for. WWF's kulrapport fra 2015 viste, at Lærernes Pensionskasse er en af de danske pensionskasser, der har flest penge investeret i kulmineselskaber pr. medlem.

Selskabet skriver selv i sin besvarelse, at man ønsker at fastholde investeringer i fossil energi, fordi verdens befolkning er meget afhængig af fossile brændsler: *"Et komplet frasalg af fossile energiselskaber kan ikke ske uden ødelæggende konsekvenser for store befolkningsgrupper."*

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Lærernes Pension fremhæver, at der ikke tages højde for FN's mål om en maksimal temperaturstigning på to grader, når selskabet investerer, ligesom der ikke foretages en vurdering af klimaforandringers effekt på investeringsporteføljen eller opgøres CO_2-fodaftryk af de samlede investeringer. Hvis den nye hensigtserklæring fra det etiske kodeks skal opfattes troværdigt, må den følges op af handling med afsæt i FN's klimamål.

Lærernes Pension har endnu ikke besluttet, hvorvidt Paris-aftalen får betydning for måden, der fremover investeres på, og henviser til, at det etiske kodeks blev revideret i efteråret og genbesøges hvert andet år.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 2 point

Lærernes Pensions medlemmer er repræsenteret via deres repræsentanter i selskabets bestyrelse og to særlige medlemsfora med ca. 30 personer i hver. Bestyrelsen hører bl.a. foraene i forbindelse med fastlæggelsen af de etiske retningslinjer. Den proces giver alt andet lige medlemmerne en fornuftig mulighed for indflydelse på selskabets etiske retningslinjer og investeringer.

Medlemmerne har ikke mulighed for at opnå indflydelse på investeringerne af egne pensionsmidler gennem unit link-produkter.

5. Eksklusioner: 0 point

Lærernes Pension tildeles 0 point, fordi selskabet ikke har offentliggjort sin eksklusionsliste. Selskabet oplyser i spørgeskemaet, at listen i juni måned 2015 indeholdt 159 selskaber, hvoraf 5 er udelukket på baggrund af, at de belaster miljøet unødigt. Lægernes Pension udøver ikke aktivt ejerskab, men frasælger selskaber, da pensionskassen anser sig selv for at være for lille til at påvirke selskaber via ejerskabet.

6. <u>Grøn energiteknologi: 2 point</u>

Lærernes Pension har investeret i den tyske havmøllepark Gode Wind 2, samt i fonden Copenhagen Infrastructure Partners II, der har fokus på vedvarende energiprojekter. I december 2015 har Lærernes Pension købt en andel i den britiske vindmøllepark "Beatrice" i Nordsøen. Selskabet har desuden aktieinvesteringer i Vestas. I alt har Lærernes Pension opgjort sine investeringer i grøn energi til 2,1 mia. kr.

Nordea Liv & Pension

330.000 kunder – 157 mia. kr. i investeringsformue

Status	Nordea Liv & Pension er som en del af Nordea-koncernen gået i gang med at forholde sig til de økonomiske og klimamæssige risici i forbundet med fossile investeringer.	
Anbefaling	Styrk fokus på de grønne investeringer – sæt mål. Informér meget bedre om indsatser og resultater.	

Nordea Liv og Pension er en del af Nordea-koncernen og forvalter pensionsopsparinger for private, såvel igennem virksomhedsordninger som uden.

WWF's vurdering af Nordea Liv & Pension: i alt 5 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

Nordea Liv & Pension skriver i besvarelsen af spørgeskemaet, at man ikke har en eksplicit målsætning for så vidt angår klima- og energiinvesteringer, men *"en hensigt om en klart defineret retning med øgede grønne investeringer, forudsat at afkastet vurderes tilfredsstillende."* Hensigten udtrykkes ikke på hjemmesiden.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

Nordea Liv & Pension har ingen specifik målsætning om udfasning af fossile investeringer, da selskabet ikke ekskluderer sektorer. Selskabet oplyser, at der kun investeres i fossile energiselskaber, der er børsnoterede, og at selskaber, hvor mere end 75 pct. af omsætningen stammer fra kuludvinding, er ekskluderet.

3. <u>Klimahensyn i investeringspolitikken: 1 point</u>

Nordea Liv & Pension fremhæver i sin besvarelse, at selskabet bestræber sig på at være en ledende aktør inden for bæredygtige investeringer, herunder klima og energi.

I forhold til vurderingen af risici forbundet med investeringer i fossile selskaber giver Nordea udtryk for, at aktiver forvaltet hos Nordea Asset Management løbende bliver vurderet i forhold til deres CO_2-profil. Seneste tiltag er en internt produceret Carbon Footprint-analyse af investeringsfondene baseret på data fra Trucost, som giver øget gennemsigtighed til porteføljeforvaltningen. Nordea er en af de få investorer i Danmark, der har underskrevet Montréal Pledge, som forpligter underskriverne til at måle og offentliggøre porteføljens CO_2-fodaftryk.

I sin brochure *"Our Approach On Climate Change"* fremhæves det, at sektorer der er særligt udsatte ift. klimaforandringer 1) skal vise, hvordan de integrerer klimaudfordringen i deres investeringsbeslutninger og risikostyring, 2) skal være i stand til at redegøre for, hvordan deres langsigtede forretningsmodel vil blive påvirket af bl.a. forskellige regulatoriske forhold, 3) skal vise hvordan de identificerer og omsætter muligheder i forbindelse med klimaforandringer og 4) skal være transparente mht. hvordan de forholder sig til klimapolitik og interagerer med embedsfolk og politikere.

Ift. Paris-aftalens betydning for Nordea, skriver selskabet, at *"Klimaforandring er allerede indarbejdet i vores ESG-tilgang, og vi har indtil videre valgt ikke at ændre noget efter Paris-aftalen. Generelt mener vi, at der mangler en pris på CO_2, som vi føler er nødvendig for at indskrive aftalen som et konventionsgrundlag."*

4. <u>Kunders indflydelsesmulighed: 0 point</u>

Det er WWF's vurdering, at det er vanskeligt for kunderne at påvirke selskabets overordnede investeringsstrategi. Selskabet oplyser, at kunder har mulighed for at henvende direkte sig til Nordea Liv & Pension eller gennem kunderådet. Kunderådet står dog ikke omtalt på pensionshjemmesiden, ligesom der ikke er en særlig kontaktmulighed for henvendelser om etik.

Nordeas kunder har gennem link-ordning mulighed for at placere midler i Nordea Climate and Environment Fund. Dette er positivt, men fonden har et bredere fokus end udelukkende grønne energiteknologier (også miljøinvesteringer). Man kan også placere penge i Nordea 1-Nordic Stars, der omfatter virksomheder, som på baggrund af Nordeas ESG-vurdering menes at have et godt grundlag for at behandle spørgsmål om miljø, social ansvarlighed og forretningsetik. Men heller ikke denne fond har et klart fokus på grøn energi, hvorfor det ikke kvalificerer til point ud fra denne undersøgelses kriterier.

5. Eksklusioner: 2 point

Nordea Liv & Pension har offentliggjort sin eksklusionsliste. Pensionsselskabet valgte i foråret 2015 at eksludere 28 selskaber, hvor mere end 75 pct. af omsætningen stammer fra kuludvinding. Nordea får derfor 2 point for at have foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. Nordea udøver også aktivt ejerskab, enten via Nordea Asset Management eller en ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

Nordea Liv & Pension har ikke investeret direkte i havmølleparker, men oplyser, at de investerer igennem specialiserede fonde, som fx Blackrock NTR Renewable Power Fund og Copenhagen Infrastructure Fund II. Begge fonde har fokus på grøn energi. Nordea Liv & Pension oplyser, at de grønne investeringer har været stigende i de seneste år, og at udviklingen forventes at fortsætte i 2016.

PBU - Pædagogernes Pensionskasse

110.000 medlemmer – 55 mia. kr. i investeringsformue

Status	PBU har flere typer af grønne investeringer, men intet konkret mål om at øge dem. Medlemmerne har mulighed for at påvirke investeringspolitikken, men der mangler transparens.	
Anbefaling	Offentliggør eksklusionsliste og den fulde aktieliste.	

WWF's vurdering af PBU: i alt 4 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

PBU har ikke sat en klar målsætning om at øge investeringer i grønne energiteknologier. Selskabet understreger, at det ønsker at investere bredt, herunder også i vedvarende energi, når og hvis der er attraktive afkastmuligheder. Dette har resulteret i en udbygning af investeringerne i energieffektivisering og vedvarende energi over de seneste 8 år.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

PBU oplyser, at selskabet ikke har sat mål eller lagt en udfasningsstrategi for frasalg af investeringer i fossil energi. Investeringerne sker primært gennem børsnoterede aktieselskaber og infrastrukturinvesteringer. Der er en forventning om, at den fossile sektor gradvist vil fylde mindre i investeringerne. PBU anfører i sin

besvarelse, at *"Divestment fra den fossile energisektor vil aktuelt ikke kunne gennemføres, uden at PBU påtager sig en investeringsmæssig risiko på medlemmernes vegne."*

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

PBU skriver, at man løbende vurderer, om PBU allokeringsmæssigt og eksponeringsmæssigt ligger strategisk rigtigt. Klimaudfordringen indgår desuden i eksterne forvalteres vurderinger og investeringsbeslutninger ved sammensætningen af porteføljen, samt i PBU's aktive ejerskab, hvor der bl.a. er fokus på *stranded assets*. Aktivt ejerskab udføres både internt og af en ekstern rådgiver.

Der er ikke etableret en fast praksis for at opgøre investeringernes CO_2-fodaftryk. Samlet set er det ikke WWF's indtryk, at PBU systematisk forsøger at begrænse risici forbundet med investeringer i fossile brændsler.

PBU vurderer, at Paris-aftalen vil få betydning for selskabets investeringsprioriteter i fremtiden, men konkretiserer ikke nærmere hvordan.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 2 point

PBU har 35 delegerede, som er medlemmer, der vælges af de øvrige medlemmer for en femårig periode. De delegerede har stemmeret på generalforsamlingen. De delegerede vælger tre ud af ni bestyrelsesmedlemmer. WWF vurderer, at denne organisering giver medlemmerne gode muligheder for at påvirke PBU's investeringsstrategi.

Ifølge PBUs besvarelse af spørgeskemaet indgår ansvarlige investeringer i en kvartalsvis rapportering til de medlemsdelegerede. Medlemmer kan henvende sig til PBU via delegeretforsamlingen eller direkte til PBU, dog er der ikke en særlig kontaktperson for spørgsmål om etik i investeringer. PBU tilbyder ikke mulighed for, at medlemmerne selv investerer en del af deres pensionsopsparing.

5. Eksklusioner: 0 point

PBU har en eksklusionsliste til intern brug, der ikke offentliggøres. Der er ifølge pensionsselskabet ikke foretaget ekskluderinger på baggrund af klimahensyn.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

PBU foretager investeringer i grøn energi igennem fonde, herunder Copenhagen Infrastructure II, samt Green Power Partners (sidstnævnte med fokus på sol og vind i Europa). PBU har desuden skudt penge i Klimainvesteringsfonden, der er administreret af Investeringsfonden for Udviklingslande (IFU). Investeringerne i grøn energiteknologi forventes at fortsætte med at stige i 2016.

PenSam

500.000 medlemmer – ca. 130 mia. kr. i investeringsformue

Status	PenSam har ingen større investeringer i grøn energiteknologi, men er det eneste selskab, der har ekskluderet olieselskabet Exxon på baggrund af klimahensyn.	
Anbefaling	Få mere gang i de grønne investeringer og sæt fokus på risici i forbindelse med investeringer i fossil energi.	

PenSam administrerer pensionsordninger for forskellige funktionærer i den offentlige sektor, såsom sygehjælpere, plejere, portører, trafikfunktionærer m.fl.

WWF's vurdering af PenSam: i alt 5 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

PenSam har ingen klart defineret målsætning om at øge grønne investeringer. PenSam mener ikke, at indholdet i "grøn energiteknologi" er veldefineret, og at det derfor ikke er muligt at give et præcist svar. Som eksempel henvises der til et selskab som Siemens, der er en stor aktør inden for vedvarende energi, men samtidig er leverandør af løsninger inden for det fossile område.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

PenSam har ikke nogen målsætning for frasalg af fossile investeringer.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

PenSam skriver i besvarelsen af spørgeskemaet, at selskabet ønsker at opnå en attraktiv kombination af afkast og risiko under hensyntagen til de besluttede etiske retningslinjer. Herunder kan forhold som virk-

ninger af klimaforandringer og omstillingen af det globale energiforbrug indgå. Der er ikke noget i besvarelsen, der antyder, at PenSam arbejder systematisk med klimaforandringers effekt på investeringsporteføljen. PenSam har ikke svaret på spørgsmålet om, hvorvidt selskabet opgør investeringernes CO_2-fodaftryk. Det skal dog nævnes, at PenSam på sin hjemmeside specifikt nævner Kyoto-protokollen, som en af de konventioner, der tages hensyn til, når der investeres.

4. Kunders indflydelsesmulighed: 2 point

PenSam oplyser, at alle pensionskunder i PenSam kan være med til at bestemme, hvordan pensionsordningerne er indrettet. PenSam har fem forbrugergrupper, hvis medlemmer vælges af kunderne. Forbrugergruppemedlemmerne kan formidle forslag og spørgsmål fra andre kunder og komme med egne ønsker og idéer. På hjemmesiden opfordres kunderne tydeligt til at få indflydelse på pensionsordningerne gennem forbrugergrupperne.

PenSam fremhæver desuden i sin besvarelse, at kunderne har mulighed for at påvirke investeringerne gennem bestyrelsesrepræsentation. PenSam har et repræsentantskab, der består af mindst 10 og højst 100 kunder, der vælges af generalforsamlingen blandt kunderne. Repræsentantskabet udpeger 1 af sine medlemmer til at indtræde i selskabets bestyrelse. Det er PenSams bestyrelse, som fastlægger investeringsstrategien – herunder også de etiske retningslinjer.

5. Eksklusioner: 2 point

PenSam offentliggør sin eksklusionsliste. Exxon Mobil er ekskluderet bl.a. med begrundelse i Kyoto-Protokollen vedrørende drivhusgasser. Dette er den eneste eksklusion, PenSam har foretaget på baggrund af klimahensyn. Pensionsdelen af PenSam har da heller ingen aktier i Exxon. Til gengæld fremgår det af aktielisten, at PenSam Forsikring ligger inde med aktier i Exxon for ca. 100.000 kr. Det kan ikke andet end undre, når eksklusionslisten gælder for hele PenSam-koncernen.

PenSam udøver aktivt ejerskab, både internt og gennem eksterne rådgivere.

6. Grøn energiteknologi: 1 point

PenSam har ikke svaret på spørgsmålene vedrørende selskabets konkrete investeringer i grønne energiteknologier, men af aktielisten fremgår det, at selskabet har aktier i grøn energiteknologi, bl.a. Rockwool og Vestas i Danmark.

PensionDanmark

680.000 medlemmer – 182 mia. kr. i investeringsformue

Status	PensionDanmark har været banebrydende blandt pensionsselskaberne, når det kommer til direkte investeringer i havmøller og anden grøn energiinfrastruktur.	
Anbefaling	Sæt mere fokus på de fossile investeringer og de risici, der er forbundet hermed. Kom i gang med at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af porteføljen.	

PensionDanmark administrerer overenskomst- og virksomhedsaftalte arbejdsmarkedspensioner for 12 fagforbund og 37 arbejdsgiverforeninger.

WWF's vurdering af PensionDanmark: i alt 5 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 1 point</u>

PensionDanmark har i de seneste år arbejdet ud fra en målsætning om, at investeringer i infrastruktur, herunder energiinfrastruktur, skal udgøre godt 10 pct. af formuen. Da PensionDanmark har været banebrydende ift. pensionsselskabers investeringer i havmølleparker, og da størsteparten af PensionDanmarks investeringer i energiinfrastruktur har været inden for vedvarende energi, vælger WWF at antage, at vedvarende energiprojekter vil udgøre en væsentlig del af infrastrukturmålsætningen. PensionDanmark får derfor 1 point.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

Der er ikke sat et mål om at frasælge investeringer i fossil energi. Ifølge PensionDanmark har selskabets fossile investeringer overordnet set ligget stabilt i de seneste år. Den vigtigste grund til at fastholde investeringer er ønsket om diversifikation: PensionDanmark forholder sig til enkeltselskaber – ikke brancher.

3. <u>Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point</u>

PensionDanmark skriver i sin besvarelse, at selskabet generelt ønsker at foretage investeringer, som giver et godt afkast til medlemmerne, og at *"Derudover vil PensionDanmark meget gerne investere i aktiver, hvor vi bidrager til omstillingen til en mere bæredygtig energiproduktion, hvis det passer til PensionDanmarks investeringsmæssige målsætning."*

PensionDanmark skriver i sin besvarelse, at porteføljen screenes, og at klimahensyn indgår som en del af de generelt accepterede miljømæssige og sociale normer, der følger af internationale konventioner. På spørgsmålet om, hvordan der tages højde for FN's klimamål, svarer PensionDanmark, at de porteføljeansvarlige tager udgangspunkt i al relevant information, når de laver deres investeringsbeslutninger – og at det står den enkelte porteføljeansvarlige frit for at inddrage klimabetragtninger. Dette indikerer ikke en systematisk inddragelse af klimahensyn og -risici i PensionDanmarks investeringspolitik.

PensionDanmark giver ikke udtryk for, at Paris-aftalen vil ændre væsentligt på investeringspolitikken – det er selskabets egen vurdering, at klimahensyn allerede er integreret heri.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 1 point

Pensionsselskabets medlemmer kan forsøge at opnå indflydelse på investeringspolitikken gennem deres fagforbunds bestyrelsesrepræsentanter – dette vurderes dog ikke at være en nem vej til indflydelse. Medlemmerne har desuden mulighed for at henvende sig via "kundernes ambassadør". Alle henvendelser fra kunder om enkeltinvesteringer forelægges bestyrelsen. PensionDanmark afholder desuden et årligt TR-Forum for ca. 250 tillidsrepræsentanter.

Medlemmerne har mulighed for at vælge unit link-produkter, men det fremgår ikke af besvarelsen, om nogle af de fonde, der kan vælges udelukkende er rettet mod grønne energiteknologier.

5. Eksklusioner: 1 point

PensionDanmark offentliggør sin eksklusionsliste. Der er ikke foretaget ekskluderinger på baggrund af klimahensyn. PensionDanmark udøver aktivt ejerskab gennem ekstern rådgiver og vurderer, at det fungerer bedst, når det udøves kollektivt.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

PensionDanmark har foretaget betydelige direkte investeringer i grøn energiteknologi, både i en række havmølleparker og i landbaserede vindmølleparker i USA. I efteråret 2012 tog PensionDanmark initiativ til etableringen af en ny investeringsfond forvaltet af Copenhagen Infrastructure Partners (CIP), som har specialiseret sig i investeringer i energiinfrastruktur. Siden har CIP etableret yderligere en investeringsfond, Copenhagen Infrastructure II, som PensionDanmark – sammen med en række andre institutionelle investorer – også har givet tilsagn til. Fremover forventes CIP at dække omkring halvdelen af PensionDanmarks

investeringer i infrastruktur. Den anden halvdel vil som hidtil blive varetaget af PensionDanmarks interne team for alternative investeringer.

I alt har PensionDanmark investeret over 15 mia. kr. i grøn produktionskapacitet og transmission.

PensionDanmark har desuden skudt penge ind i Klimainvesteringsfonden og har mindre investeringer i børsnoterede selskaber mm.

PFA

1 mio. kunder – 387 mia. kr. i investeringsformue

Status	PFA er det danske pensionsselskab, der har flest penge investeret i fossil energi, men PFA udviser tegn på, at klimahensyn begynder at blive prioriteret højere i selskabet.	
Anbefaling	Begynd systematisk at opgøre og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af investeringerne og læg en strategi for frasalg af fossile selskaber. Øg investeringerne i vedvarende energi.	

PFA er Danmarks næststørste pensionsselskab – efter ATP – og det er det største kommercielle. Virksomhedspensionsordninger udgør en stor del af forretningsgrundlaget.

WWF's vurdering af PFA: i alt 5 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

PFA har ikke en målsætning om at øge grønne investeringer. Men PFA oplyser, at der i stigende grad investeres i vedvarende energi og selskaber, der producerer produkter, som bidrager til mere energieffektive løsninger.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

PFA begrunder sine fortsatte investeringer i fossil energi med ønsket om at sprede sine investeringer. PFA oplyser dog samtidig, at selskabet har en forventning om løbende at reducere sine fossile investeringer. PFA henviser til, at selskabet fra 2010 til 2015 har mere end halveret eksponeringen til selskaber, der producerer kul, olie eller gas, målt i forhold til de samlede aktieinvesteringer. Det er naturligvis en positiv ud-

vikling, men det skal dog bemærkes, at PFA kommer fra ret så omfattende investeringer i fossil energi, og fortsat er det selskab, der i WWF's undersøgelser har haft de største aktiebeholdninger i kul- og olieselskaber.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

PFA oplyser, at selskabet løbende vurderer temaer inden for klima, miljø og energi, som kan have en konsekvens enten for enkelte selskaber i PFA's portefølje eller den fremadrettede investeringspolitik.

Klimaforandringer er et element blandt andre i investeringsprocessen for at vurdere, om en investering giver et attraktivt og bæredygtigt afkast på lang sigt. I hvilken grad selve klimaelementet indgår, og hvordan vurderingen udføres i praksis, er imidlertid uklart. Besvarelsen giver ikke indtryk af, at der er etableret en praksis for at opgøre CO_2-fodaftrykket af PFA's investeringer.

PFA fremhæver imidlertid, at selskabet i foråret 2016 er gået i gang med at opdatere politikken for ansvarlige investeringer, hvor det er planen også at inddrage elementer fra eller henvise til Paris-aftalen. Samtidig ønsker PFA at arbejde på at skabe overblik over, hvordan energiselskaberne i PFA's portefølje understøtter den grønne omstilling. Formålet med det er at kunne sikre, at PFA investerer i selskaber, der ikke modarbejder den internationale enighed på området. Dette indebærer bl.a. også at se nærmere på opgørelse af aktieporteføljens miljøpåvirkning, hvilket man imidlertid forventer vil tage tid at udarbejde og integrere. Paris-aftalen kan med andre ord få indflydelse på, hvordan PFA i fremtiden vil håndtere spørgsmålet om risici forbundet med investeringer i fossile brændsler.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 1 point

PFA's kunder og andre interesserede har via PFA's hjemmeside mulighed for at rette henvendelse om arbejdet med ansvarlige investeringer til en særlig CSR-manager. De store virksomhedskunder kan deltage i et såkaldt Kunderåd, som består af 70 medlemmer og forsøge at opnå indflydelse ad den vej. Konstruktionen giver dog næppe den enkelte kunde stor mulighed for at påvirke PFA's investeringsstrategi. Størstedelen af PFA's kunder har mulighed for selv at investere deres penge via platformen 'Du Investerer', hvor kunderne kan vælge at placere deres penge i forskellige fonde og indeks. Der er imidlertid ingen klimarelaterede heriblandt.

5. Eksklusioner: 2 point

PFA offentliggør sin eksklusionsliste og har ekskluderet syv energiselskaber, der primært er involveret i tjæresandsaktiviteter, som er yderst belastende for både klima og miljø. Selskabet oplyser, at aktivt ejerskab primært udføres i samarbejde med ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

PFA har investeringer i grøn energiteknologi via både aktier og fonde, herunder i fonden SE Blue Renewables og senest Copenhagen Infrastructure Partners (CIP). Af aktieinvesteringer i selskaber, der producerer grøn energiteknologi, nævnes Rockwool og Vestas. Hertil kommer betydelige investeringer i energiselskabet DONG Energy, der både har en grøn og fossil forretning.

PKA

270.000 medlemmer – 215 mia. kr. i investeringsformue

Status	PKA er pt. langt det mest klimaorienterede pensionsselskab i Danmark – med betydelige investeringer i grøn energi og stigende fokus på risici forbundet med fossile investeringer.	
Anbefaling	Opgør og offentliggør CO_2-fodaftrykket af de samlede investeringer og reducér de fossile investeringer – der er fortsat mange. Frasælg Exxon og andre selskaber, der driver lobbyisme mod klimasagen.	

PKA er et fælles administrationsselskab for flere pensionsselskaber og forvalter arbejdsmarkedspensioner for ansatte i fortrinsvis social- og sundhedssektoren. Ca. 90 pct. af medlemmerne er kvinder.

WWF's vurdering af PKA: i alt 9 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 2 point

PKA har et mål om, at 10 pct. af kapitalen skal være investeret i klimarelaterede investeringer i 2020, svarende til ca. 23,5 mia. kr. I forhold til sidste gang, WWF gennemførte spørgeskemaundersøgelsen, er målsætningen blevet tidsbestemt – ligesom den nu er offentliggjort på PKA's hjemmeside.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

PKA har ikke sat et konkret mål om at frasælge fossile investeringer. PKA oplyser, at i 2015 var langt den største investering i den fossile energisektor Exxon Mobil, hvilket kan undre, fordi netop dette olie- og gas-selskab er kendt for at drive en meget aktiv lobbyvirksomhed imod klimasagen og vedvarende energi.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 1 point

PKA fremhæver, at selskabet aktivt søger at integrere sit fokus på klimaet i PKA's forskellige aktivklasser af relevans for klimaet, herunder aktier, obligationer, ejendomme og infrastrukturinvesteringer mm. PKA op-søger derfor løbende muligheder for at foretage nye investeringer, som kombinerer gode afkast og klima-hensyn. PKA har i sin investeringsstrategi for 2016 et stort fokus på nye klimainitiativer. Dette bekræftes af PKA's hjemmeside, hvor klima figurerer som ét af tre fokusområder i arbejdet med ansvarlige investeringer og straks eksponeres, når man klikker ind på "Investeringer".

PKA betragter klimaforandringer som en faktor, der kan påvirke vilkårene for de selskaber PKA investerer i. Strammere klimalovgivning og en effektiv pris på CO_2 vil have betydning for alle selskaber, ikke kun den fossile sektor, men også for storforbrugere af fossile brændstoffer. PKA oplyser, at selskabets risikoafdeling i 2016 vil undersøge, om der kan foretages et reelt stress af klimaforandringernes påvirkning af investe-ringsporteføljen. PKA har ikke etableret en fast praksis for at opgøre CO_2-fodaftryk af investeringerne, men har dog fra case til case screenet porteføljer for at se udviklingen i porteføljens CO_2-fodaftryk. Det tilkende-gives, at hvis branchen fastlægger en standard, som følges, vil PKA være interesseret i at offentliggøre CO_2-fodaftryk på lige fod med andre investorer.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 2 point

PKA's har 800 delegerede, som vælges af alle medlemmer. De delegerede deltager 1-2 gange årligt i semi-narer, hvor der drøftes særligt vigtige emner for PKAs medlemmer, herunder også ansvarlige investeringer. På PKA's årlige generalforsamling har de delegerede herudover mulighed for at stille forslag og få skrevet til referat, at bestyrelsen skal diskutere et specifikt emne nærmere.

PKA's delegerede har også mulighed for via et login at få kontaktoplysningerne på PKA's klimaansvarlige, som de kan tage direkte kontakt til. Øvrige medlemmer har mulighed for at tage kontakt til de delegerede eller direkte til PKA via hjemmesiden eller telefonen, men der er ikke en specifik kontaktperson til CSR-spørgsmål. Medlemmerne har ikke mulighed for at investere en del af pensionsopsparingen selv via unit-link.

5. <u>Eksklusioner: 2 point</u>

PKA har en offentliggjort eksklusionsliste. PKA ekskluderede i marts 2015 31 kulmineselskaber, hvor kulaktiviteter udgør mellem 50-90 pct. af den samlede forretning. PKA begrunder eksklusionerne med, at selskabet ikke vurderer, at kul har en fremtid i en verden, som er på vej mod at transformere sig til at bygge på vedvarende energier. PKA har dog valgt fortsat at have investeringer i 23 andre kulselskaber, som PKA i stedet har indledt dialog med. Forelægges PKA ikke en plan for, hvordan disse selskaber vil reducere eksponeringen mod kul, ekskluderes disse selskaber.

PKA meddelte i marts 2016, at man nu også vil gå i dialog med selskaber, hvor 25-50 pct. af forretningen stammer fra kul med henblik på at få selskaberne til at reducere kulandelen. Udover kulmineselskaber drejer det sig nu også om forsyningsselskaber. Samtidig ekskluderedes to canadiske olieselskaber, hvor oliesand udgør over 50 pct. af forretningen, og planen er at indlede en undersøgelse, der skal afdække, om der er andre olieselskaber, der ud fra et klimamæssigt og økonomisk perspektiv bør ekskluderes, og hvilke det er hensigtsmæssigt at indlede en dialog med. PKA udøver aktivt ejerskab via en ekstern partner.

6. <u>Grøn energiteknologi: 2 point</u>

PKA investerer bredt i forskellige klimarelaterede projekter. PKA fremhæver, at det konkret drejer sig om ca. 17 mia. kr., der er investeret først og fremmest i havmølleparker, grønne obligationer, klimainvesteringsfonden, samt i PKA's egen energirenoveringsfond. PKA har også investeret ca. 600 mio. kr. i virksomheden KK Wind Solutions, der udvikler styresystemer til vindmøller.

Sampension

280.000 kunder – 255 mia. kr. i investeringsformue

Status	Sampension er ikke blandt de pensionskasser, der har markeret sig med større investeringer i grøn infrastruktur, men har dog en enkelt investering i en vindmøllepark. Selskabet er for nyligt begyndt at offentliggøre sin eksklusionsliste, hvilket er et fremskridt.	
Anbefaling	Styrk fokus på de fossile investeringer, bl.a. ved at udarbejde og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af de samlede investeringer i porteføljen.	

Hovedparten af Sampensions kunder er ansat inden for den kommunale og statslige sektor, men også en del privatansatte har deres pensionsordning hos selskabet gennem en firmapensionsaftale.

WWF's vurdering af Sampension: i alt 3 point

1. Målsætning for grønne investeringer: 0 point

Sampension har ikke fastsat et mål om at øge investeringerne i grøn energiteknologi, men forventer, at en stadig større andel af investeringerne vil gå i retning af renere teknologier, herunder teknologier der mindsker CO_2-udledningen.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

Pensionsselskabet har ikke sat en målsætning om at frasælge investeringer i den fossile sektor. Investeringerne i fossil energi er dog faldet løbende, da værdien af selskaberne er faldet generelt.

Sampension understreger, at selskabet anerkender den klimaudfordring, verden står over for, og derfor mener, at det er Sampensions ansvar at indlede dialog med de virksomheder, som har dokumenteret negativ effekt på klimaet, for derved at lægge pres på virksomhederne. Udsagnet vidner om, at Sampension - i lighed med mange af de øvrige danske pensionsselskaber – foretrækker aktivt ejerskab frem for frasalg.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Sampension skriver i sin besvarelse, at der ikke tages højde for FN's 2-graders mål, når Sampension investerer, ligesom der ikke er etableret en fast praksis for at opgøre CO_2-fodaftrykket af investeringerne. Klimahensyn indgår dog som en komponent i den samlede screening i lighed med andre hensyn.

Sampension omtaler på hjemmesiden sin "miljømæssige investeringspolitik" og fremhæver, at de virksomheder, som der investeres i, opfordres til at udarbejde miljø- og CO_2-regnskaber, samt at begrænse deres påvirkning på klima og miljø. Det nævnes samtidigt, at nogle industrier såsom olieindustrien er karakteriseret ved, at deres produkter er forurenende. Sampension tilstræber i disse industrier at undgå de mindst miljø- og klimabevidste virksomheder.

Sampension har ikke besvaret spørgsmålet om, hvorvidt Paris-aftalen vil medføre ændringer i selskabets investeringspolitik.

4. Kundernes indflydelsesmulighed: 0 point

Kunderne i Sampension har indirekte mulighed for at opnå indflydelse på investeringspolitikken via bestyrelsen. Dette er dog næppe en nem vej til indflydelse for den almindelige kunde. Der er ikke mulighed for at henvende sig til pensionsselskabet med spørgsmål om ansvarlige investeringer til en specifik CSR-medarbejder. I Sampension har kunderne gennem Link-pension mulighed for selv at placere dele af deres opsparede midler i en række fonde. Men mens der her er mulighed for at placere penge i en indeksfond med fokus på olie og gas, er det ikke muligt at vælge en fond, der udelukkende er rettet mod vedvarende energi. Sampension skriver imidlertid i sin besvarelse, at der i 2016 vil blive introduceret nye fonde som bl.a. vil være klimarelaterede. Dette er ikke sket endnu ved redaktionens slutning.

5. Eksklusioner: 1 point

Som noget nyt er Sampension netop begyndt at offentliggøre sin eksklusionsliste. Sampension oplyser i besvarelsen, at der er foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn, men konkretiserer ikke, hvilke selskaber det er. Af eksklusionslisten fremgår det, at to olieselskaber, amerikanske Chevron og indiske Oil & Natural Gas Corp., er ekskluderet pga. miljø. Da det er uklart, om eksklusionerne primært er sket på baggrund af selskabernes klimapåvirkning eller pga. af deres håndtering af miljøforhold/-sikkerhed ifm. boringerne, gives der ikke to point. Sampension udøver aktivt ejerskab gennem en ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 2 point

Sampension har ikke manifesteret sig lige så kraftig som visse af de andre store pensionsselskaber, når det drejer sig om direkte investeringer i vedvarende energi eller i VE-rettede fonde. Men selskabet investerede i 2014 i en kommende vindmøllepark ved Varde.

Sampension nævner desuden i sin besvarelse, at det har investeringer i en række globale selskaber, som er førende inden for udvikling af nye og bæredygtige energikilder, men som har et primært forretningsområde inden for fx fossile brændstoffer (DONG Energy og norske Statoil). Sampension fremhæver, at selskabets holdning er at bidrage til at fremme den grønne omstilling ved at gå ind i disse selskaber som aktive ejere.

SEB Pension

250.000 kunder – 93 mia. kr. i investeringsformue

Status	SEB Pension er blandt de pensionsselskaber i undersøgelsen, der har stærkest fokus på risici i forbindelse med de fossile investeringer. SEB Pension er desuden aktiv inden for grønne obligationer.	
Anbefaling	Styrk investeringerne i grøn infrastruktur.	

SEB Pension er en del af den svenske SEB-koncern og arbejder i fællesskab med resten af koncernen om klima, energi og andre CSR-spørgsmål.

WWF's vurdering af SEB Pension: i alt 5 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

SEB Pension har ikke målsætninger for selskabets investeringer i grøn energiteknologi. Selskabet fremhæver dog i sin besvarelse, at det aktivt leder efter investeringsprojekter, som kan bidrage til miljøvenlig energiproduktion, reduktion af CO_2-udledningen og effektiv udnyttelse af naturressourcer.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

SEB Pension har ikke fastsat et konkret mål for frasalg af fossile investeringer. Men koncernen har som et første skridt i implementeringen af sin klimastrategi besluttet gradvist at flytte sine investeringer væk fra kul pga. høj udledning af drivhusgasser pr. enhed produceret energi. Som årsag til, at SEB Pension fastholder investeringer i den fossile energisektor, fremhæves det, at fossil energi er en væsentlig del af det nuværende energisystem.

3. <u>Klimahensyn i investeringspolitikken: 1 point</u>

SEB Pension skriver på sin danske hjemmeside, at *"Banker og forsikringsselskaber spiller en grundlæggende rolle i samfundet. SEB har en stærk ambition om at bidrage til en bæredygtig vækst og for at gøre en forskel for vores kunder, medarbejdere og samfundet som helhed. Vi stræber efter at gøre bæredygtighed til en integreret del af vores virksomhed, og til at inkludere bæredygtighed i som en naturlig del af alt det vi gør."*

SEB-koncernen har en række "position statements", herunder én der relaterer sig til klima. Denne er for nyligt blevet opdateret. Holdningspapiret lægger op til, at SEB Pension vil have fokus på at finansiere vedva-

rende energi, på at integrere klimahensyn i dialogen med kunder, i investeringer og i porteføljemanagement, samt opfordre kunder og porteføljevirksomheder til at måle og offentliggøre deres direkte og indirekte drivhusgasudledninger og vurdere deres forretningsmuligheder og -udfordringer relateret til drivhusgasudledninger og strammere klimapolitikker. SEB Pension vil desuden selv aktivt arbejde på at reducere klimabelastningen i sin portefølje.

SEB-koncernen har underskrevet Montréal Carbon Pledge og forventer at offentliggøre og arbejde med investeringernes CO_2-fodaftryk. Arbejdet er påbegyndt for et antal fonde, og flere fonde vil blive målt efterhånden.

SEB Pension er pt. i overvejelser om, hvorvidt der skal implementeres ændringer på baggrund af Parisaftalen.

4. Kunders indflydelsesmulighed: 1 point

Via hjemmesiden kan en medarbejder kontaktes direkte om spørgsmål vedrørende etik og samfundsansvar, hvilket er årsagen til at SEB Pension får 1 point. SEB Pension oplyser, at kunderne ikke har direkte mulighed for at påvirke SEB Pensions overordnede investeringspolitik, men at kunder, der har valgt at have deres opsparing placeret i Link, kan få indflydelse på investeringerne af deres egne pensionsopsparinger.

Kunderne kan vælge imellem to fonde, der er relateret til klima. Den ene, Schroder Global Climate Change, fokuserer imidlertid på virksomheder, som man forventer vil udvikle sig i kraft af klimakrisen – og der er derfor ikke udelukkende tale om investeringer i vedvarende energi og energieffektive løsning, men også i naturgas og landbrugssektoren. Den anden, Green Bond Fund, er skabt i 2015 og er målrettet til at understøtte den grønne omstilling, hvilket er positivt, men ikke udelukkende klima. Overskuddet fra obligationerne allokeres til både vindmølleparker, vandrensningsanlæg, ren transport, bæredygtigt landbrug, samt affaldshåndtering.

5. Eksklusioner: 1 point

SEB Pension offentliggør sin eksklusionsliste. Der er ikke foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. SEB Pension udøver aktivt ejerskab enten direkte eller gennem en ekstern rådgiver.

6. <u>Grøn energiteknologi: 2 point</u>

SEB Pension har en aktiepost i Vestas, men er frem for alt en større aktør inden for udstedelse af *"green bonds"* – et koncept som SEB-koncernen lacerede i 2007/2008 i samarbejde med Verdensbanken med henblik på at støtte udlån til klimaprojekter primært i udviklingslande, blandt andet vedvarende energi. Selv om WWF mener, at der stadig mangler resultater, der klart viser, at de grønne obligationer hjælper med at flytte kapital til en bæredygtig økonomi, og at der mangler en generelt accepteret definition af, hvad en grøn obligation er, har de grønne obligationer en rolle at spille i den grønne omstilling, og SEB Pension får derfor to point for sin aktive rolle heri.

Topdanmark

325.000 kunder – 43,8 mia. kr. i investeringsformue

Status	Topdanmark er det pensionsselskab, der klarer sig dårligst i WWF's undersøgelse. En stor del af forklaringen er manglende transparens.	
Anbefaling	Begynd med at offentliggøre aktielister og eksklusioner i lighed med hovedparten af de øvrige pensionsselskaber. Øg investeringerne i grønne energiteknologier.	

Topdanmark er nok især kendt som forsikringsselskab, men tilbyder også pensioner. Selskabet har kun besvaret en lille del af spørgeskemaet. Topdanmarks hjemmeside er for pensionsdelens vedkommende ikke nem at hente informationer fra, hvilket svækker gennemsigtigheden og er sammen med den manglende besvarelse af spørgeskemaet en del af forklaringen på selskabets resultat i WWF's vurdering.

WWF's vurdering af TopDanmark: 1 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

Topdanmark har ikke et mål for investeringer i grøn energiteknologi.

2. <u>Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point</u>

Der udtrykkes ingen målsætning for frasalg af investeringer i fossil energi.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Topdanmark har ikke besvaret spørgsmålene i WWF's spørgeskema om, hvordan selskabet tager højde for FN's 2-graders mål, og om klimaudfordringen betragtes som en faktor, der kan påvirke investeringer negativt. De manglende svar på disse spørgsmål indikerer, at klimahensyn ikke vejer tungt i Topdanmarks nuværende investeringspolitik. Selskabet oplyser dog, at de screener investeringer for en række forhold, herunder miljøbeskyttelse. Topdanmark er ikke særlig konkret, når det gælder den nye Paris-aftale: *"Paris-aftalen tages i betragtning i Topdanmarks investeringsstrategi på linje med andre politiske beslutninger og internationale aftaler, som kan have indflydelse på afkastforventninger og risikobilledet for investeringer."*

4. Kunders indflydelsesmulighed: 1 point

Der er en særlig medarbejder i Topdanmark, som kunderne kan kontakte om CSR-relaterede spørgsmål. Topdanmarks kunder har mulighed for at vælge Link-pension og dermed at få indflydelse på, hvordan deres pensionsmidler investeres. Det er imidlertid ikke muligt at vælge fonde, der udelukkende investerer i grønne energiteknologier.

5. Eksklusioner: 0 point

Topdanmarks eksklusionsliste er ikke offentliggjort. Topdanmark oplyser, at der ikke er foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. Topdanmark udøver aktivt ejerskab gennem eksterne rådgivere.

6. Grøn energiteknologi: 0 point

Topdanmark oplyser til dette spørgsmål, at selskabet investerer i solcelleanlæg på egne bygninger. Investeringer i grøn energiteknologi i forbindelse med driften af egne bygninger er naturligvis et udmærket tiltag, men medregnes ikke i denne undersøgelse. Da Topdanmark ikke har oplyst om yderligere former for grønne investeringer og ikke offentliggør sin aktieliste, antager WWF, at selskabet ikke har nogen af betydning.

Unipension

127.000 medlemmer – 115 mia.kr. i investeringsformue

Status	Unipension mister point i undersøgelsen, fordi flere af pensionskasserne i administrationsfællesskabet valgte ikke at følge flertalsbeslutningerne på generalforsamlingerne i 2015 om at frasælge investeringer i bl.a. kul.	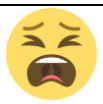
Anbefaling	Respektér medlemsdemokratiet – frasælg højrisikable fossile investeringer. Øg markant investeringerne i grøn energiteknologi. Deltag i WWF's undersøgelser.	

Unipension er et fælles administrationsselskab for Arkitekternes Pensionskasse, MP Pension og Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger. Unipension meddelte i december 2015, at to af de tre pensionskasser, nemlig Arkitekternes Pensionskasse og Pensionskassen for Jordbrugsakademikere & Dyrlæger, har valgt at forlade Unipension-samarbejdet til fordel for Sampension. Ændringen træder i kraft senest den 31. december 2016. Herefter vil Unipension alene dække MP Pension, der med sine 108.500 medlemmer er langt den største af de tre kasser.

Unipension har ikke ønsket at deltage i WWF's undersøgelse. Pointgivningen er derfor alene foretaget på baggrund af information på Unipensions hjemmeside og i medier. Vurderingen er baseret på den nuværende konstruktion med de tre pensionskasser i administrationsfællesskabet.

WWF's vurdering af Unipension: i alt 2 point

1. <u>Målsætning for grønne investeringer: 0 point</u>

Unipension har ikke en klar målsætning om at øge investeringerne i grøn energiteknologi. Den ene af kasserne i pensionsfællesskabet, MP Pension, har dog efter medlemspres i foråret 2016 tilkendegivet, at man vil investere 5 mia. kr. i klimatiltag. Pengene tænkes ikke kun anvendt til investeringer i grøn energiteknologi, men også til fx stormsikring, beskyttelse mod oversvømmelser og rent drikkevand. Det er ikke nærmere angivet, hvordan investeringerne forventes at fordele sig.

2. Målsætning for frasalg af fossile investeringer: 0 point

Unipension har intet mål om frasalg af investeringer i fossile brændsler. Tidligere WWF-undersøgelser har vist, at Unipension er blandt de danske pensionsselskaber, hvis investeringer i fossile energiselskaber giver anledning til størst CO_2-udledning pr. medlem.

3. Klimahensyn i investeringspolitikken: 0 point

Unipension har tidligere i rapporten *Stranded assets og klimapolitiske udfordringer* fra 2014 i høj grad talt for business as usual med fortsatte investeringer i fossile selskaber. Samme holdning skinner igennem i en nyhed på pensionsselskabets hjemmeside fra december 2015, hvor bestyrelserne for de tre pensionskasser argumenterer imod frasalg af fossilselskaber.

Unipension har ikke underskrevet Montréal Pledge eller lignende initiativer, der forpligter de underskrivende selskaber til at måle og offentliggøre CO_2-fodaftrykket af deres investeringer.

Unipension har imidlertid i april indskrevet reference til Paris-aftalen i retningslinjerne for ansvarlige investeringer. Heri fremhæves det endvidere, at *"Pensionskasserne ønsker ikke, at deres investeringer forårsager alvorlig og langsigtet skade på miljøet"*, og at *"Ved skade på miljøet i disse retningslinjer forstås eksempelvis: (…) handlinger, der hindrer, at stigningen af den globale gennemsnitstemperatur holdes under 2 °C over det førindustrielle niveau."* I bestyrelsernes beretninger på generalforsamlingerne for de tre pensionskasser i foråret 2016 blev det endvidere fremhævet, at målsætningen vil komme til at gælde for alle sektorer, ikke kun for fossile selskaber.

Meldingerne varsler muligvis en ny retning i investeringerne, men det endnu er for tidligt at vurdere, hvad ændringen reelt vil betyde. Det vil afhænge af, hvordan de nye retningslinjer udmøntes i praksis.

4. Medlemmers indflydelsesmulighed: 0 point

Unipension understreger på sin hjemmeside, at "*Pensionskasserne under Unipension er ejet af medlemmerne, og det er medlemmernes holdning til ansvarlige investeringer, der er udmøntet i vores indsats i forhold til ansvarlige investeringer."* Fælles for de tre pensionskasser, som indgår i Unipension, er, at vedtægterne fastslår, at ethvert medlem har ret til at kræve et bestemt emne optaget på en ordinær generalforsamlings dagsorden.

Imidlertid viser bestyrelsernes reaktion i to af kasserne – MP Pension og Arkitekternes pensionskasse – efter at et flertal på generalforsamlingerne i 2015 stemte for at afvikle visse af pensionskassernes investeringer i fossil energi – at medlemsdemokratiet ikke respekteres. Bestyrelserne meldte nemlig umiddelbart efter afstemningerne ud, at man ikke havde til hensigt at følge beslutningerne. På Arkitekternes Pensionskasses generalforsamling 2016 blev et forslag om at afvikle samtlige fossile investeringer vedtaget med 77 pct. af stemmerne, men bestyrelsen har igen i år afvist at følge generalforsamlingens beslutning. Samme holdning om, at det er bestyrelsen og ikke medlemmerne, der bestemmer, ses i meldingen i december om hverken at støtte frasalg af fossile investeringer eller oprettelsen af en særlig fossilfri fond.

Unipension fratages derfor point sammenlignet med den forrige WWF-undersøgelse fra 2014, hvor Unipension fik maksimumpoint for indflydelsesmulighed.

5. Eksklusioner: 1 point

Unipension har offentliggjort sin eksklusionsliste. Der er ikke foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn. Der er heller ikke foretaget nogen eksklusioner på baggrund af manglende miljøhensyn. Unipension skriver på hjemmesiden, at selskabet prioriterer målrettet dialog med selskaberne frem for eksklusion. Aktivt ejerskab udføres både internt og i samarbejde med ekstern rådgiver.

6. Grøn energiteknologi: 1 point

Unipension offentliggør sin aktieliste og heraf fremgår det, at selskabet har aktieinvesteringer i selskaber, der producerer i grøn energiteknologi. Der er ikke nogen oversigt over fonde og ingen oplysninger i øvrigt, som indikerer yderligere investeringer i grøn energiteknologi.

7. Oversigt over selskabernes placering i forhold til de seks kriterier

Målsætning for grønne energiinvesteringer

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Der er ingen målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi	AP Pension, ATP, Danica Pension, Industriens Pension, JØP, Lærernes Pension, Nordea Liv & Pension, PBU, PenSam, PFA, Sampension, SEB Pension, Topdanmark, Unipension	14
1 point: Der er en kvalitativ målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi	PensionDanmark	1
2 point: Der er en kvantitativ målsætning om at investere mere i grøn energiteknologi	PKA	1

Målsætning for frasalg af investeringer i fossil energi

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Der er ingen målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi	AP Pension, ATP, Danica Pension, Industriens Pension, JØP, Lærernes Pension, Nordea Liv & Pension, PBU, PenSam, PensionDanmark, PFA, PKA, Sampension, SEB Pension, Topdanmark, Unipension	16
1 point: Der er en kvalitativ målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi		0
2 point: Der er en kvantitativ målsætning om tilbagetrækning af investeringer i fossil energi		0

Klimatænkning i investeringspolitikken

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Der mangler antagelser om, at den globale klimaindsats kan påvirke fossile investeringer negativt	AP Pension, ATP, Danica Pension, Industriens Pension, Lærernes Pension, PBU, PenSam, PensionDanmark, PFA, Sampension, Topdanmark, Unipension	12
1 point: Der tages initiativer med henblik på at begrænse risici ved fossile investeringer som følge af den globale klimaindsats	JØP, Nordea Liv & Pension, PKA, SEB Pension	4
2 point: Der er praksis i selskabet for at foretage vurderinger af, hvordan en klimaindsats med afsæt i to-graders målsætningen vil påvirke fossile investeringer		0

Medlemmers/kunders indflydelsesmulighed

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Medlemmerne har generel henvendelsesmulighed	ATP, Danica Pension, Industriens Pension, Nordea Liv & Pension, Sampension, Unipension	6
1 point: Der er mulighed for at henvende sig specifikt om etik i investeringer til særlig medarbejder og/eller få indflydelse på egne investeringer via link-produkter, der tilbyder investeringer i klimarelaterede fonde	PensionDanmark, PFA, SEB Pension, Topdanmark,	4
2 point: Det er muligt for medlemmerne at få indflydelse på den overordnede investeringsstrategi	AP Pension, JØP, Lærernes Pension, PBU, PenSam, PKA	6

Ekskluderinger

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Ekskluderingsliste er ikke offentliggjort på selskabets hjemmeside	AP Pension, JØP, Lærernes Pension, PBU, Topdanmark	5
1 point: Ekskluderingslisten er offentliggjort på selskabets hjemmeside	ATP, Danica Pension, Industriens Pension, PensionDanmark, Sampension, SEB Pension, Unipension	7
2 point: Eksklusionslisten er offentliggjort, og der er foretaget eksklusioner på baggrund af klimahensyn	Nordea Liv & Pension, PenSam, PFA, PKA	4

Grøn energiteknologi

Point	Pensionsselskaber	Samlet antal pensionsselskaber
0 point: Pensionskassen investerer ikke i grøn energiteknologi – eller har ikke oplyst herom ifm. spørgeskemaundersøgelsen eller hjemmeside.	Topdanmark	1
1 point: Pensionskassen investerer i grøn energiteknologi via aktier eller gennem fonde med bredt fokus på miljø, klima eller energi investeringer i grøn energiteknologi	ATP, PenSam, Unipension	3
2 point: Pensionskassen foretager større direkte investeringer i grøn energiteknologi eller investerer i fonde, som udelukkende har fokus på grøn energiteknologi	AP Pension, Danica Pension, Industriens Pension, JØP, Lærernes Pension, Nordea Liv & Pension, PBU, PensionDanmark, PFA, PKA, Sampension, SEB Pension	12

8. Litteratur

Andersen, E.Ø. (2015) *Akademikere kræver at pensionskasser sælger kulaktier*, Politiken; http://politiken.dk/oekonomi/2050/energi/ECE2632382/akademikere-kraever-at-pensionskasser-saelger-kulaktier/

Andersen, E.Ø. (2016) *Varmere klima truer investeringer*, Politiken.

Andersen, L.S. og Hansen J.L. (2015) *Pensionskunder stemmer ja til at droppe investeringer i kul*, Information; https://www.information.dk/indland/2015/04/pensionskunder-stemmer-ja-droppe-investeringer-kul

Borberg, T. (2015) *Kritik af Unipension: De siger ét, men gør noget andet*, Information; https://www.information.dk/indland/2015/06/kritik-unipension-siger-goer-andet¨

Brøndum, R. (2015) *Investorer: Klimaaftale sender grøn teknologi i høj kurs*, Dansk Industri; http://di.dk/dibusiness/nyheder/Pages/Klimaaftalefaarinvestorer.aspx

Fixsen, R. (2015) *Sweden's AP Funds agree on joint reporting of carbon footprints*, Investment & Pensions Europe; http://www.ipe.com/news/esg/swedens-ap-funds-agree-on-joint-reporting-of-carbon-footprints/10010860.fullarticle

Gillis, J. og Krauss, C. (2015) *Exxon Mobil Investigated for Possible Climate Change Lies by New York Attorney General*, the New York Times; http://www.nytimes.com/2015/11/06/science/exxon-mobil-under-investigation-in-new-york-over-climate-statements.html

Goldenberg, S. (2015) *ExxonMobil gave millions to climate-denying lawmakers despite pledge*, the Guardian; http://www.theguardian.com/environment/2015/jul/15/exxon-mobil-gave-millions-climate-denying-lawmakers

Greenpeace: *ExxonMobil Climate Denial Funding 1998-2014*, Exxon Secrets; http://www.exxonsecrets.org/html/index.php

IIGCC (2014) *2014/2015 Global Investor Statement on Climate Change*; http://www.iigcc.org/publications/publication/2014-global-investor-statement-on-climate-change

Influence Map: *InfluenceMap Scoring Table: Corporations and Influencers*; http://influencemap.org/filter/List-of-Companies-and-Influencers

Irvine, B. (2015) *Bank of England warns financial sector of climate risk*, Futures Centre; http://thefuturescentre.org/signals-of-change/4662/bank-england-warns-financial-sector-climate-risk

Jebsen, L. (2015) *EU: Ukendt børsmagt skal frem i lyset*, Børsen; http://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/110735/artikel.html

Jensen, L. (2015) *"Krav om aktivt ejerskab er et problem"*, Børsen; http://borsen.dk/nyheder/avisen/artikel/11/110727/artikel.html

Johansson, S. (2015) *Bolund: AP-fonderna ska leda klimaomställningen*, Svenska Dagbladet; http://www.svd.se/bolund-ap-fonderna-ska-leda-klimatomstallningen

Larsen, R.W. (2014) *Kan man tvinge virksomheder til at blive mere ansvarlige?*, Videnskab.dk; http://videnskab.dk/kultur-samfund/kan-man-tvinge-virksomheder-til-blive-mere-ansvarlige

Kary, T., Loh, T., og Polson, J. (2016) *Coal Slump Sends Mining Giant Peabody Energy Into Bankruptcy*, Bloomberg; http://www.bloomberg.com/news/articles/2016-04-13/peabody-majority-of-its-u-s-entities-file-for-chapter-11

Kristensen, K. og Nielsen, J.S. (2013) *Pensionskasser taler grønt, men investerer i kul og olie*, Information; https://www.information.dk/indland/2013/08/pensionskasser-taler-groent-investerer-kul-olie

Neslen, A. (2015) *BP tops the list of firms obstructing climate action in Europe*, the Guardian; http://www.theguardian.com/environment/2015/sep/21/bp-tops-the-list-of-firms-obstructing-climate-action-in-europe

Neslen, A. (2016) *EU dropped climate policies after BP threat of oil industry 'exodus'*, the Guardian; http://www.theguardian.com/environment/2016/apr/20/eu-dropped-climate-policies-after-bp-threat-oil-industry-exodus

Peabody Energy: *Stock Chart*; http://www.peabodyenergy.com/content/318/shareholder-information/stock-quote

Regeringskansliet (2015) *Finansmarknadsministern och finansiella aktörer i rundabordssamtal om investeringars koldioxidutsläpp*; http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/11/finansmarknadsministern-och-finansiella-aktorer-i-rundabordssamtal-om-investeringars-koldioxidutslapp/

Ritzaus Bureau (2015) *Obama-regeringen stopper arktiske olieboringer*.

Ritzau Finans (2015) *Shell forlader Arktis efter skuffende resultater – avis.*

Rust, S. (2016) *France aims high with first-ever investor climate-reporting law*, Investment & Pensions Europe; http://www.ipe.com/countries/france/france-aims-high-with-first-ever-investor-climate-reporting-law/10011722.fullarticle

Schoenmaker, D. og van Tilburg, R. (2016) *Financial Risks and Opportunities in the Time of Climate Change*, Bruegel Policy Brief, Issue 2016/02; http://bruegel.org/wp-content/uploads/2016/04/pb-2016_02.pdf

Sullivan, P. (2016) *A Nordic glance on carbon footprinting*, Nordic Fund Selection Journal.

Sullivan, P. (2016) *Carbon footprint hurdles*, Nordic Fund Selection Journal.

Sørensen, B.H. (2009) *ATP vil investere hver 10. krone i klima*, Berlingske; http://www.b.dk/klima/atp-vil-investere-hver-10.-krone-i-klima

Thomsen, S. (2016) *Nej tak til dybt unødvendigt kodeks*, Børsen; http://borsen.dk/nyheder/opinion/artikel/11/134299/artikel.html

UNEP FI (2013) *Portfolio Carbon: Measuring, disclosing and managing the carbon intensity of investments and investment portfolios*, UNEP FI Investor Briefing; http://www.unepfi.org/fileadmin/climatechange/UNEP_FI_Investor_Briefing_Portfolio_Carbon.pdf

WWF Verdensnaturfonden (2013) *Danske pensionsselskabers investeringer i grøn energiteknologi*; http://www.wwf.dk/?5560/Ny-rapport-stter-fokus-p-pensionkassers-grnne-ansvar

WWF Verdensnaturfonden (2013) *Pensionskasser sidder på tre gange Danmarks CO2-udledning*; http://www.wwf.dk/?7120/Pensionskasser-sidder-p-tre-gange-Danmarks-CO2-udledning

WWF Verdensnaturfonden (2014) *Ansvar for fremtiden? Danske pensionskasser og klimaudfordringen*; http://awsassets.wwfdk.panda.org/downloads/wwf___ansvar_for_fremtiden___final.pdf

WWF Verdensnaturfonden (2015) *Levn fra fortiden. Danske pensionskassers investeringer i kul*; http://awsassets.wwfdk.panda.org/downloads/wwf_rapport_om_kul_levn_fra_fortiden_final_1.pdf